

Győri László

Tömörített élet

2002-ben a Petőfi Irodalmi Múzeumban egy jól szigetelt stúdióban, ahonnan nem hallatszott se be, se ki semmi hang, Maróti István kikérdezett az életéről. Az interjút két formában kaptam meg tőle: kinyomtatva és CD-n, azaz compact discen. A compact disc tárolólemez, ma már közönségesen ismert szó. A compact egyik jelentése: tömörített, tömör. A két ülésben elhangzott beszélgetés tömören összefoglalja életpályám addig tartó szakaszát – hatvanéves koromig, mert éppen abban az évben töltöttem be a hatvanadik évemet. Azóta tizenöt esztendő telt el, azóta igazából nem sok minden történt velem, csak annyi, megírtam néhány verseskönyvet, megjelent két prózai munkám, próza, amivel addig nem jelentkeztem. Ha ma visszatekintek, elcsodálkozom, hogy volt erőm még néhány munkát elvégezni. Erő még ma is volna, de ma már egyre jobban zokon veszem a koromat, és nem tudok ellene semmit sem tenni. Betöltöttem a hetvenötödik életévemet, parafrazálhatom Napóleont: háromnegyed évszázad tekint le rátok, kedves olvasóim, ha időnként rám bukkantok. Még nem kell ráknaplót írnom, nagy ráknaplót, csak egy kicsit, mert ez az átkozott bizony engem is elért, de remélem, a drága doktorok segédelmével le tudom gyúrni. Új interjút már aligha készítenek velem. Maróti István biztosan nem: meghalt. Mástól pedig, ki tudja, várhatom-e, hogy kíváncsi rám. Útjára bocsátom ezt a régít, hátha érdekel valakit.

*

– *Ma, 2002. november 28-án egy hosszú ideje halogatott beszélgetésnek vagyunk a tanúi. Vendégem Győri László költő, könyvtáros, valamikori újságíró, de azt is mondhatnám, hogy egy régi barát. Először is: Isten éltesse életed hatvanadik évében, hiszen 1942. január 29-én születtél. Erről a hatvan esztendőről, a Kilenckéről, a költészet jelenéről, szerepéről, pozíciójáról, válságáról beszélgessünk! Hogy ne súlyos kérdéssel kezdjük, induljunk el az orosházi gyermekévektől.*

– Tizennyolc éves koromig Orosházán éltem. A várost 1744-ben alapították Zombáról érkező jobbágyok. De a Tolna megyei Zomba csak átmeneti állomása volt a Győr és Vas megyéből odaköltöző evangélikus atyafiaknak, akik az ellenreformáció idején sem akarták elhagyni hitüket, és emiatt a katolikus földesúr karmaiból szabadulni óhajtván, odavándoroltak, de csöbörből vödörbe estek: Dóry, a római katolikus báró saját hitére akarta szorítani őket. Hírét vették, hogy Harruckern, a „linzi pék”, aki arról kapta csúfnevét, hogy a Rákóczi-szabadságharc idején a császári hadsereget kenyérrel, étellel látta el, Békés megyében, amelyet eme szolgálataért kapott ajándékba, földet ad nekik, és ami legalább olyan fontos, megengedi, hogy szabadon gyakorolhassák hitüket. Ott a

néptelen orosházi határ, Lutherrel meg azt csinálnak, amit akarnak, úgy imádkoznak, ahogy kedvük tartja. Egyezséget kötöttek, s rögvest Orosházára szekereztek. A krónika följegyezte, hogy kik voltak a honteremtők. Egyikőjüket Stephanus Gyórinek hívták. Stephanusnak, lévén latinul írva akkor még minden oklevél.

Ezt a történetet otthon mindenki ismeri, a máshová valók kedvéért idéztem föl egészen röviden. Kiderül belőle, hogy nevem, a Győri, valóban a Rába-parti város nevéből ered, tudniillik az orosháziak Győr, illetve Vas megyéből érkeztek ide, Vas megyei, Győr megyei helységekről kapott nevek sűrűn fordulnak elő Orosházán. A Gyóriek telkes jobbágyok voltak, akik aztán akkorra, amikor én születtem, középparaszti sorba jutottak, akiknek húsz-harminc-negyven hold földjük volt, több nemigen, de ott jó földek voltak, a békés–csanádi löszhát le, délre, egészen Makóig, nagyon termékeny fekete humusz, így aztán magas az aranykorona-értéke.

– *Fölkutattad a családfádat?*

– Nem, bár nagyon könnyű volna, mert a XVIII. századtól megvan az anyakönyv, csak be kellene mennem az evangélikus egyház parókiájára. Amikor konfirmáltam, mutatta is a felkészítő lelkész: hatalmas fóliáns. Tehát nagyon egyszerű volna megkeresni az őseimet, de nem foglalkoztat, annyira azért nem kell orosházinak lenni, annyira azért nem kell magamat szeretni.

– *Beszélg a családozról, apádról, édesanyádról!*

– Egész rokonságom földműves volt, magyarul parasztemberek voltak, még magyarabbul: parasztok. Kétlaki életet vittek, bent a városban házuk, kint a földön pedig tanyájuk volt. A fiatalok kint éltek a tanyán, művelték a földet, az idősek bent a városban, s nevelték az unokákat, a gyerekek tőlük jártak iskolába; arra nagyon gondosan ügyeltek, hogy ne a tanyasiból induljanak a magasabb iskolák felé. Először az én családom is kétlaki életet élt, de az én időmben, az ötvenes évek elején, már a városban laktunk, nem tudom, milyen okból az apai örökségből beköltöztünk, odakintre tanyást fogadtak, aki fogta magát, és belépett a termelészövetkezetbe, és magával sodorta a földet, a tanyát.

– *Egészen tizennyolc éves korodig földközeli voltál, aztán egy váratlan fordulat az Eötvös Loránd Tudományegyetemre vitt. Gondolom, elég szokatlan lépés volt a rokonság szemében.*

– Valóban. Tizennyolc éves koromig nyaranként én is „földműves” voltam, kukoricát kapáltam, arattam, kendert lomboztam. Apám kaszált, anyám kötelet teregetett, ebédet főzött, én vertem a markot (ha ezek a szavak másoknak még mondanak valamit). Azt a sok búzát, azt a sok gabonát, azt a sok mácsonyát, amit én karomba vettem! Azt a rengeteg kukoricát, azt a töméntelen szál cirkot, cukorrépát, amit én megkapáltam!

– *Örömet jelentett számodra ez a tevékenység?*

– Utólag nagy szerencsének tartom: megtanított dolgozni, kitartani. Reggeltől estig. Az utolsó kéve holdfényben került a keresztre. És egészséges volt a sütős

nyári napon dolgozni. Majdnem azt mondhatnám: idilli élet volt. A rokonságból hiába vittek el egyet-egyét a szegedi Csillagba, másokat hiába nyilvánítottak kuláknak, mint például bennünket, ennek ellenére szép volt az a gyötrelmes élet, s az idillhez hozzátartozott a várva várt végrehajtó is; már a végrehajtóra is szeretettel gondolok, aki havonta régi jó ismerősként vissza-visszajárt. Ő is a munkáját végezte.

– *Veletek szemben azért az egy kicsit kemény munkavégzés volt.*

– Kemény, de hála Istennek minket elkerült a börtön, de – ahogy mondtam – a rokonságból egynek-egynek egy kis ál-fegyverrejtegetés, egy kis álösszeesküvés miatt keményebb megpróbáltatás, börtön is jutott. Nem valami eredeti sors, akkor nagyon sokan így éltek ebben az országban. Csizmadia Bélát, anyám nővérének a férjét, börtönbe *telepítették be*, a pesti urakat pedig hozzá, a tanyára *telepítették ki*.

– *Testvéreid?*

– Volt egy bátyám, nálam hat évvel idősebb. Úgynevezett vízügyi technikumot végzett Békéscsabán, utána a tiszasülyi állami gazdaságban dolgozott, ötvenhatban nemzetőr volt, s gondolom emiatt, meg, hogy éppen katonának kellett volna mennie, szépen Nyugatra távozott. Londonban, aztán Kanadában élt, és ott is halt meg 1984-ben, balesetben: autószerelő műhelyében lezuhant a létráról.

– *Orosházán jártál középiskolába?*

– Igen, de először, ötvenhat tavaszán, nem vettek föl a helyi gimnáziumba, noha kitűnő tanuló voltam, ahogy az már lenni szokott. Istenem, ismerős történet, sokunkkal megesett! Ősszel aztán zökkent egyet a történelem, s decemberben már az orosházi gimnázium diákjának nevezhettem magam.

– *Bizonyára volt egy jel a lapodon.*

– Bizonyára, sőt igen, de apám kisütötte, hogyha ide a helyibe nem vettek föl, hát próbálkozzunk a szomszéd megyében, Hódmezővásárhelyen, a Bethlen Gábor Gimnáziummal. Be is fogadott bizonyos Gyáni Imre nevű igazgató, s nemcsak engem, velem együtt vagy öt-hat orosházi fiút, hasonló ifiakat – hogy ezt a szót használjam –: az ügyvéd, a jegyző fiát, egynémely kulák gyermekét. Gyáni igazgató úr aztán részt vett a forradalomban, a városi nemzeti bizottság elnöke lett, és jó néhány évet börtönben is töltött emiatt. Fia, Gyáni Gábor, ma már nagyon jó nevű történész, az Akadémia tagja.

– *És te hogy élted meg az októberi forradalom eseményeit?*

– Október nagy majális volt – Fodor András hívja így a naplójában. Én is úgy éltem meg, mint egy nagy ünnepet. Igazán könnyű volt úgy élnem át, hiszen csak tizennégy éves voltam, nem álltam be nemzetőrnek, tehát utána nem történt semmi bajom, én csak vonultam, és esküdtem, hogy „*Rabok tovább nem leszünk...*”

– *Nem dobáltál benzines palackot.*

– Orosházán? Dehogya!

– *Akkor ugyanis hazautaztál Orosházára?*
– Persze. Ötvenhat szeptemberében vonattal jártam Vásárhelyre, de október legelején szénhiány miatt jó néhány járatot leállítottak, kénytelen voltam beköltözni az Oldalkosár utcai kollégiumba.

– *Tehát Vásárhely befogadott négy évre.*
– A négy évből csak három hónap lett. Ahogy már említettem, ötvenhat decemberében átiratkoztam az orosházi gimnáziumba, és velem együtt minden vásárhelyi fiú, lány hazakerült.

– *Hazatértetek, rehabilitáltak benneteket.*
– Igen, akadt üres pad mégis Orosházán.

– *Édesapád, aki Vásárhelyre is elzarándokolt, számot vetett azzal, hogy te leteszed a földművelő eszközöket, nem lesz belőled paraszt?*

– Apám négy polgárit végzett. Sokkal többre vihette volna, de hát az apja rokkant volt, fél lábát elvitte egy dum-dum golyó valahol az egyik olasz hadszíntéren, és valakinek gazdálkodnia kellett helyette. Rokonságomnak ebben a nemzedékében a négy polgári volt az általános. Az én nemzedékem pedig már középiskolába járt: vagy gimnáziumi, vagy technikumi érettségit szerzett, már akinek olyan szerencséje volt, hogy kegyet gyakoroltak vele, és fölvtették a középiskolába. Ötvenhat után már minden unokatestvérem leérettségizhetett, ha nem nappali tagozaton, akkor estin vagy levelezőn. Szüleik nem vettek részt a forradalomban, a parasztemberek nem nagyon hitték, hogy bármit megváltoztathatnának. Dolgoztak tovább, csak a rádiót hallgatták, nem keveredtek bele semmibe, aminek az volt a jutalma, hogy – bár 1963-ig még számon tartották a származást – gyerekeik becsúszhattak az iskolakapun.

– *Gondolom, a gimnáziumi évek alatt már megérintett az irodalom; feltételezem, hogy az olvasmányok hatottak rád.*

– Azzal kell kezdenem, hogy – bár sohasem beszélt róla – már apám is próbálkozott a verssel. Ki tudja, miért. Csak. Nem lehet megmagyarázni, senkinél sem lehet felfogni, hogy miért vonzódik egyszer csak hirtelen, minden előzmény nélkül a versekhez. Engem elbűvöltek, kamaszkoromban folyton verseket olvastam. Egyáltalán: folyton olvastam, ha volt rá alkalmam, azaz volt rá időm.

– *Mert izgatott, megnyugtatót, felkavart.*
– Fölkavart és megíratott, mert még sírtam is a verseken.

– *Kiket éreztél magadhoz legközelebb?*
– Az általános iskola negyedik osztályában volt egy tanítóm, Vári László. Rettenetes nagy Petőfi-bolond volt, rengeteg Petőfi-verset megtanított velünk. Persze, nekem is nagyon tetszettek. Kit olvastam rajta kívül? Volt otthon egy kis piros verses füzet negyvenhatból-negyvenhétből, a kiadás éve hiányzik róla, *Új idők új dalai* címmel, ma is őrzöm, ebből tudtam meg, hogy Petőfinél, Arany Jánosnál nem állt meg az élet, van Ady Endre, Kassák Lajos, József Attila is.

– Az *Új idők* könyvsorozatának egyik kötete lehetett, vagy semmi köze hozzá?
– Nem, semmi köze hozzá, valószínűleg a Szociáldemokrata Párt adta ki, mert például Szakasits Árpád-vers is volt benne: „... és szédülő fejjel beleesett a forró acélba.”

– *Afféle forradalmi versek, néha pátoszosak.*
– Úgy bizony! De volt benne bőven Ady is, meg ma már sok ismeretlen, például Abet Ádám, Dévény Jenő, Tuba Károly.

– *És édesapád versei hogyan kerültek elő? Egyszer csak megmutatta őket?*
– Dehogyan. Még beszélni sem beszélt róluk soha.

– *Nem tudta, hogy a kezébe kerültek?*
– Nem. A fiók mélyén találtam rájuk.

– *És hogy tetszettek?*
– Egyetlen vers volt, de ahol egy, ott több is lehetett valamikor. Egy antialkoholista vers volt, abban az értelemben, hogy azt írta benne apám: „*undor nélkül egy árva kortyot le nem bírhatok szorítani*”. Jól megszerkesztett, természetesen futó vers volt.

– *Nem szégyellni való.*
– Nem, sót.

– *Amikor első köteted megjelent, akkor sem fedte fel magát?*
– Soha.

– *Szemérmes ember volt?*
– Szemérmes, de nem visszahúzódo.

– *És a sakk?*
– Az engem nem érintett meg, apám valószínűleg látta, hogy én az e2-n, e4-en soha az életben nem fogok továbbjutni, nem is tanította meg a szabályokat, úgy lestem el, melyik figura hogyan lép, amikor a bátyámmal sakkozott. Egy csapatban játszottak, az orosházi Kinizsiben; bátyám III., apám I. osztályú sakkozó volt. Egy olyan embertől, aki hét közben kaszál, ez azért szép eredmény.

– *Édesanyád milyen asszony volt?*
– Édesanyámat szintén Győrinek hívták, csak volt egy második neve is. A Győri család valószínűleg kettévált, s kialakult egy másik ág, amelyiket Győri Daninak kezdtek hívni. Győri Dani Julianna szintén törekvő parasztcsaládból származott. Nem tudok róla sokat mondani, nem mintha annyira távol állt volna tőlem, talán annyit: nagyon érzékeny volt, szeretett olvasni, nem sok könyvre futotta az idejéből, de olvasott. Egyébként végezte a munkáját.

– *Mindig otthon dolgozott, a háztartásban?*

– Háztartásbeli volt, és földtartásbeli, hiszen a földön is rengeteget hajlongott.

– *Hogyan vezetett az utad a gimnáziumból a bölcsészkarra, és hogyan választottad a magyar–könyvtár szakot?*

– Már tizennégy éves koromban csak az irodalom érdekelt, tehát valami olyasmit kellett találnom, ami kapcsolatban áll vele. Apám sokkal jobban szerette volna, hogyha műszaki pályát választok, afelé hajlított volna a legszívesebben; mondta is később: azt szerettem volna, fiam, ha műszaki egyetemre mész. Én azonban a bölcsészkart szebbnek, jobbnak, tetszetősebbnek, hozzám illőbbnek találtam. Azon belül pedig a pestit. Szép dolog Orosháza, szép dolog, hogy én ott tősgyökeres őslakos vagyok, de a világ végén lógott, igaz, hogy világvége nemigen van Magyarországon, de hát én el akartam kerülni onnan, és olyan szakot kerestem, amivel Pestre juthatok. Hogyha például a magyar–történelem szakot választottam volna – holott nagyon érdekelt s ma is nagyon érdekel a történelem –, akkor Szegedre kellett volna mennem. Az volt a csel: magyar–könyvtár szakra jelentkeztem, mert ez a párosítás csak Budapesten létezik. Egy osztálytársam, egy osztálybeli barátom fundálta ki az egészet, együtt is felvételiztünk, őt azonban sajnos kiszórták, egyedül indultam el szeptember közepén Budapestre.

– *Pedig Szeged közelebb van.*

– A szomszéd megyében, de az is Alföld, én pedig nem akartam a rónán maradni.

– *Miért volt ez a dacos nekirugaszkodás benned?*

– Orosházából elég volt kétszáz évig. Nem apámmal, anyámmal szegültem szembe, hanem tágabb látókörre vágytam. Láttam Juhász Gyula sorsát, azaz-hogy, azt hiszem, csalok, nem néztem én akkor Juhász Gyula sorsát, inkább ösztönösen, nem egészen tudatosan akartam onnan messzire futni.

– *És első ugrásra mindjárt sikerült a kísérlet?*

– 1960-ra már megfordult a helyzet, apám hatvan januárjában belépett a termelősövetkezetbe. Kádárék egyik első intézkedése az volt, hogy eltörölték a kuláklistát, megszüntették a kötelező beadást. A parasztok élete ettől kezdve rettenetesen megjavult, olyan óriási változás következett be, amire már nem is számítottak. De hátravolt a feketelevés: 1958-ban elkezdték szervezni a termelősövetkezeteket, Orosházára 1960-ban került sor. Nemigen volt mit tenni, apám meg az egész rokonság behajolt a termelősövetkezetbe.

– *Tehát nem erőszakkal.*

– A gyengéd kígyó erőszakjával. Látták, hogy nincs mese, egyszer volt ötvenhat, nem lett ötvenhét, ötvennyolc, s nem lesz hatvanegy, bele kell nyugodni, itt nem változik semmi, ez a világ örökké tart, be kell adni a derekukat. Apámat megválasztották az új kardoskúti termelősövetkezet elnökének; ötvenhatban kulák, hatvanban meg már téveszelnök fia voltam. Nem indultam olyan hátránnyal, mint nyolcadikban a középiskola előtt. Ellenkezőleg: előnnyel.

– *Ez a tehetség igazolása is: valaki kulákból egy évtizeden belül téveszelnökké lesz.*
– Apám, azt hiszem, nagyon tehetséges, talpraesett ember volt, jó üzleti érzéssel megáldva, de egyébként nem sokáig elnökösködött, inkább énmiattam vállalta el, s jó érzékkel le is mondott róla.

– *Önként?*

– Továbbadta másnak a dicsőséget. Hatvan tavaszán-nyarán, amikor a felvételi előtt álltam és felvételiztem, még ő bajlódott a bankkal, a párttal. Amíg ő a termelősövetkezetet igazgatta, én az utcai szobában, egy ingaórával szemközt magoltam. Kitűnőnek kellett lennem mindenáron, hogy bejussak az egyetemre, emiatt iradatlanul hajtottam.

– *Magyar szakra sokan jelentkeztek egyébként, könyvtárosra kevésbé.*

– Tudtam, hogy nem könnyű betörni. Szerencsére, de nem véletlenül, kitűnő lettem, és roppant öntudatosan felvételiztem, nem nagyon ijedtem meg a vizsgán.

– *Mi volt az írásbeli?*

– Nem emlékszem, csak arra, hogy természetesen nyelvtan írásbeli is volt, szófaji, mondattani elemzést kellett végezni, és azt a kisujjamból ráztam ki, csak úgy siklottak a mondatrészek jelei a szavak alatt. Az irodalmi feladatra nem emlékszem. Arra igen, hogy a szóbelin valaki, egy fiatal, valószínűleg a KISZ képviselője, azt firtatta, hogy mi volt 1890. május elsején Orosházán. Na, mi volt? Na, mi? Egy orosházi ne tudná?

– *A magyar szakhoz nem nagyon kapcsolódott, műveltségi vizsgálatnak szánta.*

– Ha mondod! Ez a fiú következő mondatában Szántó Kovács Jánost Orosházának adta, akit én szinte impertinens fölényvel rögvest visszajuttattam Hódmezővásárhelynek.

– *De az nem veszélyeztette a felvételit.*

– Valószínűleg inkább segíthette.

– *Az egyetemre való menetel azt jelenthette, hogy amikor ezzel kitörsz, Orosházára se tanárnak, se könyvtárosnak nem mész vissza.*

– Nincs visszaút.

– *Végleges szakítás volt?*

– Végleges.

– *A szüleid élnek?*

– A nyolcvanas évek közepén hetvennégy, illetve hetvenöt éves korukban meghaltak.

– *És érzelmileg?*

– Azt kérdezed, hogy érzelmileg meghaltak-e bennem? Erre egyszerűen lehet válaszolni: természetes, hogy nem. Ki emlékezne rájuk, ha még én sem? Talán

inkább arról mondok egy-két szót, milyen volt lelkileg Orosháza. Az a paraszti világ elég rideg volt, az érzelmek nem sokat számítottak. Praktikusan megvolt mindennek a maga helye és ideje. Szerettük a gyerekünket, szerettük a szüleinket, ők is szerettek bennünket, kölcsönösen szerettük egymást, de ennek a külső jeleit gondosan – vagy szemérmesen – titkoltuk.

- Csak titokban sírtatok.
- Csak temetésen láttam asszonyokat sírni.

– *Milyen közegbe kerültél Budapesten a kollégiumban? Más élet, más fiúk, más lányok.*

– A Ménesi úti kollégiumban kaptam helyet, amelynek akkor már csak az egyik része volt a nemes-nemzetes-hírneves Eötvös-kollégium, egyébként az épület a bölcsész fiúk diákszállójául szolgált. Volt olyan költőtársam, aki Eötvös-kollégista volt, például Rózsa Endre, én nem, csak az első szigorlat után egy esztendeig, aztán önszántamból odahagytam, nem ambicionáltam, mások lévén már a céljaim, a becsvágyaim. Talán rosszul tettem.

– *Ember közeli állapotban akartál maradni, távol a tudománytól?*

– Az örök versírástól, a kávéházi élettől már nem értem rá annyit a memóriámat gyötörni, hogy Eötvös-kollégista, tudós növendék maradhassak.

– *Akkor már műhelygyakorlataid voltak, akkor formálódtál olyanná, amilyenné később váltál. 1968-ban jött ki az első köteted.*

– Még a kollégiumra visszatérek. Óriási élmény volt, s mindenekelőtt maga Budapest. Ugyanakkor nyomasztó. Legalább két éven át nagyon sokat szorongtam. A kollégium viszont gyógyított. Mindenholnan, az egész országból érkeztek fiúk, ők is akkor illeszkedtek bele a városi életbe, velük simultam bele, nem voltam egyedül.

– *Biztosan mélyebb barátságok is szövődtek. Említenél egy-két nemes kapcsolatot?*

– Bella Pista volt az első, akivel a Ménesi úton egymás melletti szobában laktunk. Ráadásul egy szakra is jártunk, a könyvtárra. Hamarosan megmutattuk egymásnak a verseinket. Rengeteget voltunk együtt, nagy baráti köre volt, az ő révén igen sok fiatallal ismerkedtem össze a presszóban, kávéházakban. Gimnazisták is jártak közénk, Bruck János, aki később színházi rendező lett külföldön, Radnóti Sándor, aki ma az esztétika professzora a bölcsészkaron. Vele nemrég föl is elevenítettük azokat az időket. Valósággal elérzékenyültem tőle: – Imádtam Bella István hangját, gyönyörű baritonja volt – mondta. Konczek Józsefet, Péntek Imrét (még Molnár Imreként) szintén a kollégiumban ismertem meg. Nagy László öccsével, Ágh Istvánnal egy szobában laktam, de hát ő már ötödéves volt, kész költő, irodalmár, egyébként csak néhány hónapra hozott össze velem a sors, viszont később is nagyon kedves volt hozzám. Hogy eleinte mennyire gyámoltalan, elfogódott voltam, róla jut eszembe az a kis történet, amely hozzá kapcsolódik. Ágh nagyfiú volt már, versei sorra-rendre ömlöttek elénk (legalábbis úgy festi az emlékezet), alig-alig tartózkodott a kollégium-

ban, későn járt haza, későn kelt, egyszer azonban mégis úgy hozta a sors, hogy egy délután hazavetődött, én egy oroszlecke fölé görnyedtem, szótáraztam. – Tanulgatunk? Tanulgatunk? – nagyjából ezzel a Karinthy-fordulattal ejtett el felületesen egy kérdést. – Mit tanulsz? – tette hozzá. – Szovjetet – néztem föl rá elpirulva. Úgy megijedtem attól, hogy Nagy László öccse, a költő, figyelemre méltat engem, hogy azt se tudtam hirtelen, fiú vagyok vagy lány.

– *A kollégium kimondatlanul irodalmi műhely is volt.*

– A Ménesi úti kollégiumban minden év őszén felolvasóestet rendeztek, innen meg egyéb úton-módon előbb-utóbb mindenkiről meg lehetett tudni, kik azok, akik irodalommal próbálkoznak. Így ismertem meg Búzás Andort, Rózsa Endrét, Draveczy Balázst, aki Győri D. Balázs néven írt verseket.

– *Ma a Vendéglátóipari Múzeum igazgatója, tudomásom szerint ma már nem ír, leg-
alábbis a nyilvánosságnak nem.*

– Róla van szó. Később egyébként egy városban éltem vele, Kaposváron. Én is úgy tudom, hogy már csak muzeológus. Aztán megérkezett az egyetemre Kiss Benedek, Utassy József, Oláh János, Mezey Katalin, mind kollégista, noha már nem a Ménesi úton, hanem Zugligetben, a Fácánosban, ebben az egykori szállodában vagy vendéglőben, amely akkor a honvédség birtokában volt. Néhány éve arra kirándultam, egyenruhásokat, őrköt láttam előtte, még ma is a katonaságé. Ideraktak bennünket nagy, negyvenágyas termekbe, ugyanis a Rákóczi úti lánykollégium életveszélyessé vált, a melltartósokat a fiúszemek nagy esti örömeire a Ménesi útra, szemtől szembe, a szemközi szárnyba költöztették. Lassan-lassan mind a nyolc fiúval összebarátkoztam, akikkel együtt aztán az *Elérhetetlen föld* szereplői, a *Kilencek* lettünk.

– *A csoport létrejötte kinek köszönhető, mert minden közösséget valaki mozgat, irányít.*

– Ezt a csoportosulást, ezt a vasreszeléket a mágnes akkor húzta össze, amikor én már lediplomáztam, s vidékre költöztem, tehát hatvanhat után. Addig, az egyetemen, a különböző diákszállókon csak úgy, minden különösebb cél nélkül szinte naponként együtt voltunk. Volt egy tizedik is köztünk, Angyal János, aki az antológia összeállítása idején az *Új Írás*-nál dolgozott (szintén könyvtár szakos): nemcsak szerkesztette az *Elérhetetlen földet*, szervezte is a társaságot. Mára teljesen háttérbe húzódott, de akkor sokat tett értünk, neki köszönhattuk, hogy az *Új Írás* befogadott bennünket.

– *Kilenc fiút mondtál. És Mezey Katalin?*

– Persze, egy lány is volt köztünk, Mezey Katalin, csak az egyszerűség kedvéért voltam pontatlan. Nagyon is lány volt, nagyon szép lány.

– *Angyal János az az Angyal János, aki az utolsó egy-két évtizedben a Központi Sajtószolgálat lapszerkesztője, a Magyar Távirati Iroda munkatársa?*

– Az *Új Írástól* a Művelődési Minisztérium irodalmi osztályára került, aztán a Központi Sajtószolgálathoz, végezetül a Távirati Irodánál kötött ki, az élő iroda-

lomból kivonult, csak azzal maradt benne valamennyire, hogy mind a két cégnél irodalmi rovatot gondozott, s hosszú ideig, évről évre novellapályázatot csikart ki a fenntartóktól, amely igen népszerű volt az írók körében, mert viszonylag jól fizetett. Azokat a novellákat, karcolatokat is megvette, amelyeket nem díjazott a zsűri, úgyszólván senki sem maradt hoppon.

– *Az egyetemen milyen tanárokkal találkoztál, kikre emlékszel jó szívvel vagy nem jó szívvel?*

– Lehet, hogy meglepő, de Pándi Pálra jó szívvel emlékszem. Petőfi-előadásokat tartott, igen szuggesztív orátor volt, aki ugyan majdnem fél évig Horváth Jánossal vitatkozott, hogy szerepet játszott-e Petőfi, vagy nem, miközben az az 1922-es monográfia, amelyben Horváth János kifejti elméletét, negyvenöt után meg sem jelent, eltitkolták, csak könyvtárban lehetett volna hozzáférni. Úgyszólván tehát egy fantommal perelt, de azt nagyon szuggesztíven tette, szívét-lelkét beleadta. A másik az etikatanár volt, a népszerű Huszár Tibor, aki még él, most hetvenen felül járhat. Kardos László a szovjet irodalomról, Vaszilij Tyorkinről, s hasonló ideiglenes, átmeneti művekről olvasott fel rém unalmasan, viszont havonta egy péntek délután műfordítói szemináriumot tartott, amin aztán egyszer csak kiderült, milyen hallatlanul sokat tud a versről. Egy általános nyelvész, Antal László is nagy hatással volt rám.

– *Aki aztán elhagyta az országot.*

– Nem tudtam, de nem lep meg, annyira általános nyelvész volt. De meg kell mondanom, nem is az irodalmat szerettem igazán, hanem a nyelvészetet; rajongtam a nyelvészetért.

– *De hát azt hiszem, a költészet és nyelvészet rokonok, a kettő össze kell hogy tartozzon. Mi volt az oka, hogy a nyelvészet iránt annyira érdeklődtél?*

– A túlságosan fogalmi gondolkodás, az elmélet nem áll közel hozzám. Nagyon szívesen olvastam esztétikát, filozófiát, de igazából a tények, az empiriák sokkal jobban vonzanak. A nyelvészetnek is van egészen elméleti ága, de az nem izgat. Az a gyanúm, történelem szakot kellett volna végeznem, sőt történelem-nyelvészetet. A nyelvészet és a történelem tényekkel dolgozik, de mind a kettőben van egy csomó játék is, ezért írnak újra meg újra mondjuk a negyvennyolc-negyvenkilences szabadságharcról; nemcsak azért, mert újabb meg újabb tények, okiratok kerülnek elő a levéltárakból, hanem mindig át is értékelik, át is csoportosítják a faktumokat, ezért nem matematika a történelem, ezért nem matematika a nyelvészet. Persze a nyelvvel azért nem lehet annyira játszani, mint ahogy mostanában a sumerológusok teszik.

– *Az egyetemi évek alatt írtad az első köteted verseit. Hitted, tudtad, érezted, hogy előbb-utóbb könyv lesz belőlük?*

– Minden fiatal a nyilvánosság elé készül. Huszonkét éves voltam, amikor 1964 novemberében megjelent első versem az *Új Írásban*. Csodálatos dolog volt, egészen megrendítő. Megjelentem? Én? Az én versem áll azon a lapon az *Új Írásban*?

– *Egyszer csak bekopogtál a szerkesztőség ajtaján?*
– Nem, hanem elküldtem a verseimet, levelet kaptam, már nincs sehol, de biztosan azt üzenték, menjek be a szerkesztőségbe. Váci Mihály fogadott, kedvesen, lelkesen. Nem csak értem buzgott, örökké lelkes volt, lelkendezett, rajongott mindenért. Mondják, izgága volt. Talán inkább lelkes. Én is alföldi, te is alföldi, s azzal mindjárt a szívére ölelt.

– *Tartsunk össze!?*
– Természetesen. Másnál más szálát talált, valami szál mindig összekötötte mindenkivel.

– *S melyik volt az első megjelent versed?*
– Az volt a címe, hogy *Különös világ*, 1964 tavaszán írtam, amikor megcsapott a tavasz a Bartók Béla úton. Benne van az első könyvemben.

Ballagtam a tavaszi utcán, és a szép tavaszról eszembe jutott egy szép emlék, egy falu, Rákóczi-telep. Egyszer gyerekkoromban jártam benne, és három különösség ütötte meg a szememet, amely még most is élénken bennem él: az első, hogy homokos a föld, a második, hogy a kertek között nincs kerítés, a harmadik pedig, hogy nem tehéncsordája, hanem kecskenyája van. Ezzel a három dologgal én addig nem találkoztam, s mélyen belém vésődött, hiába, még abban a korban jártam, amikor még minden csodának számít. A Rákóczi-telepiek szegények voltak, de a kertek közé nem húztak kerítést, át lehetett járni a körtefa alól a szomszéd almafája alá. Orosházán minden porta szigorúan körbe volt kerítve, ott nyitva állt mind, és életemben először láttam kecskenyáját, egy nagy fehér folt ugrált a falu szélén.

– *Megcsapott a szabadság szele.*
– A szabadság, igen, a szegénység és a szabadság szele. De a vers ennek ellenére szerelmes vers.

– *Ezzel a verssel letetted a névjegyedet a magyar irodalom asztalára. Fölkapták a fejüket az egyetemen, a baráti körben? Észrevették, hogy elgurult a kő?*

– Az egyetemen működött egy alkotókör, amit Koczkás Sándor tanár úr vezetett; ott mindenki összegyűlt, aki verseket írt, és mindenki ugrásra készen állt, hogy előlépjen velük, és vagy előbb, vagy utóbb majdnem mindenki kidugta a fejét Bella Istvántól Utassy József, Kiss Benedek, Oláh Jánosig, Péntek Imréig, Rózsa Endréig. Rettenetesen örült mindenki, hogyha közülünk valaki megjelent, még segítették is egymást. Kiss Bence verseit a jogi kar könyvtárában én gépeltem le. És küldte a *Kortársnak*, az *Új Írásnak*, ki tudja, hová. És ez így ment láncban. Csak az volt a kérdés, hogy ki, mikor jelenik meg, előbb-utóbb mindenkire sor került, hiszen tehetségesek voltak.

Bizonyára most is vannak olyan fiatalok, akik csoportba verődnek. Ahogy Hegel írja, az ifjúság bizonyos fokán, amikor még nem rajzolódnak ki élesen a különbségek, szükségszerű, hogy összefújanak a fiatalok.

– *Az egyetemet milyen körülmények között fejezted be?*
– Egyszer megszakítottam a tanulmányaimat; a negyedik év végén nem tettem le a vizsgáimat, s akkor természetesen meg kellett ismételnem a szemesztert. Azalatt az ELTE jogi karának a könyvtárában dolgoztam, katalogizáltam, azaz címléírtam a könyvraktár sarkában. Februárban megismételtem a félévet, és annak rendje-módja szerint be is fejeztem az egyetemet.

– *Kicsit zűrzavaros időszak volt. Szerelmes voltál? Rátapintottam?*
– Egy fiatalnál teljesen természetes a szerelmi, a szexuális bánat, ha a másik nem ellenáll. Péntek Imre úgy fogalmazta (persze sokkal nyersebben és egyszerűbben): szeretni vagy nem szeretni, az itt a kérdés. Ennek a hamleti kérdésfeltevésnek a holdudvarában történt, hogy bántam is én, mi történik velem, egy időre hagyjuk abba az egészet. Péntek Imre csatlakozott hozzám: rendben, hosszabbít-suk meg az egyetemi éveket.

– *Ő is megszakította az egyetemet?*
– Ugyanúgy nem tette le a vizsgáit. Én egyszerűen nem jártam órákra, szemináriumokra, nekem muszáj volt megismételnem, ő mindenből kollokválhatott volna, de hogy fél évre kimaradjon, nem tette le a vizsgáit. Együtt éltünk albérletben a Raoul Wallenberg utcában, ő kijárt Szentendrére, Pismányba tanítani, én meg a jogi kar könyvtárában címléírtam a könyveket: szerző, cím, eredeti cím, alcím, rész cím, műfaj, a megjelenés helye, kiadó, terjedelem, sorozatcím – amint azt Szelle Béla tanár úrtól elsajátítottam.

– *Izgalmas feladat volt. A költészet más. De fel sem vetődött benned, hogy prózát írj?*
– Már gimnazista koromban is írtam prózát, de úgy gondoltam, hogy aki nem tud történeteket kitalálni, abból nem lesz prózaíró. Ma már tudom, hogy nem egészen így áll a dolog, a próza azonban mégiscsak más. Kísérleteztem, de abbahagytam, csak mostanában írok újra karcolatokat, apróságokat. Éppen most lepődtem meg azon, hogy sok versem történeteket beszél el, próza bujkál bennük. A múlt héten jelent meg az új verseskönyvem, amikor átolvastam, akkor döbbsentem rá.

– *Ezzel kellett volna kezdened!*
– Lehet...

– *Az egyetem után Salgótarjánba kerültél könyvtárosnak. Miért pont Salgótarjánba? Minél messzebb Orosházától?*

– Ha ragaszkodtam volna Pesthez, meg tudtam volna tenni, de egy praktikus gondolat élt bennem ösztönösen, hogy ha vidékre megyek – hiszen a szüleimre nem számíthattam, miért is számítottam volna rájuk, ők jól és csendesen és nyugodtan éltek, a maguk kis világában mindenük megvolt, lassan ezt is meg tudták venni, azt is meg tudták venni, mindent, ami kellett, apám élhetett a szenvedélyének, a postagalambjainak, mert akkorra már átváltott a sakkról egy másik sportra, ami ugyan pénzbe került, de nem sokba, tartalékuk azonban nem volt,

főleg millióik nem. Tehát ha vidékre teszem át az életem, könnyebben, hamarabb szerzek fedelet a fejem fölé. Úgy gondoltam, hogy Pesten teljesen reménytelen, nagyon meg kell szenvedni, hogy lakáshoz jusson az ember. Úgy okoskodtam, vidéken öt éven belül kiutal a tanács egy lakást, utána majd meglátjuk, mi lesz. Orosházára nem is tudtam volna menni, mert ahol nincs, ott ne keress. Békés megyében tapogatóztam, egy könyvtárban, a szeghalmiban akadt volna státus, de miért menjek egy megyeszékhely helyett egy kisvárosba, ami ráadásul az Alföldön van, ahonnét elmenekültem tizennyolc éves koromban, és most térjek vissza, ha itt is, ott is albérletben élek. Itt, a megyeszékhelyen építkeznek, ott, a kisvárosban akár tíz esztendő is eltelik, mire fölépül az én tanácsi lakásom.

– *De miért kötöttél ki éppen Salgótarjánban?*

– Megmondom, miért. Egyrészt egy Kojnok Nándor nevezetű nagy darab ember, a salgótarjáni igazgatóhelyettes odacsábított. Hogy miért engedtem neki? Másrészt, mert apám a szomszédban, Nagybátonyban volt bányász az ötvenes években, amikor elűzték a földről. Karbantartó volt, segédmunkás, nem vágár, nem a szénfalnál dolgozott fejtőkalapáccsal. Egy rokonunk szintén idekerült, idehozta a feleségét is, kaptak egy lakást. Náluk nyaraltam anyámmal két hétig, nagyon megtetszett a vidék, a hegyek, a patakok. Ez az emlék is idehúzott. Salgótarján ipari város, és viszonylag közel van Budapesthez. Van egy irodalmi folyóirata is, a *Palócföld*. Úgy gondoltam, lesz jövőm benne. De hát a feleségemnek nem sikerült állást szereznünk.

– *Közben már megnősültél?*

– 1965 végén. Feleségem műszaki rajzoló volt, nagy állásbizéria kellős közepébe estünk, egyre-másra zárták be az aknákat, a bányászfeleségeknek is munkába kellett állniuk, elvették előlünk a levegőt. Legalábbis ezzel magyarázták, hogy nem jutott neki rajzolóasztal. Így aztán két hónap múlva egy házzal arrébb álltunk, Kaposvárra.

– *Csak két hónapig dolgoztál a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban?*

– De akárhányszor salgótarjániakkal találkozom, mindig salgótarjáninak tartanak.

– *Vállalod a tarjániságot.*

– Igen, így van, eggyel több az otthonom.

– *Kaposvárra vándoroltál, át a Dunántúlra. Szintén a könyvtárban dolgoztál?*

– Igen. Először úgynevezett módszertani könyvtáros voltam, a falusi könyvtárakat instruáltam. Az elég szabad munka volt, reggel fölszálltam a buszra vagy a vonatra, aztán nagyokat gyalogoltam, mondjuk Felsőmocsoládra. A vasútállomástól a falu jó két kilométerre volt, a réten át nagyokat lehetett gyalogolni a szép, szabad levegőn. Télen jéghideg volt a könyvtár, az ebéd egy doboz hideg vagdalt húskonzerv savanyú cseresznyepaprikával, amit a könyvtárostól kért az ember. Sokfelé megfordultam, a kaposvári járáshoz kilencvenkilenc falu tarto-

zott, még ma is emlékszem erre a szép kerek számra, a kilencvenkilencre. Egy része a Zselicségben feküdt. Gyönyörű dombvidék. A munka a járáson túl is elvitt, megyeszerte zarándokoltam, még most is nagy bizonyossággal meg tudom mondani, hogy ez vagy az a falu somogyi. A kilencvenkilenc faluból egy-egy módszertani könyvtárosra harminchárom jutott. Csoportvezetőnk Pellérdi Gyula volt, egy göcsörtös, nagy fejű, bajuszos, versbolond férfi, aki József Attilát, Illyést, Takáts Gyulát szavalt, ha csak tehette, és valamiért folyton meghunyászkodott az igazgató előtt. Nem bántóan, hanem, ahogy kivettem, célszerűen, kelletlenül fojtott vissza valamit, amikor üvöltözött vele. Harminc év múlva tudtam meg, hogy miért: ötvenhatban egy munkástanács tagja volt.

– *Hány évig tartott a kaposvári szerelem?*

– Hat esztendeig.

– *Viszonylag az is szép idő. Itt kapott állást a feleséged?*

– A megyei könyvtárban stencilezett, majd utána a megyei tervezőirodában a szakmájában helyezkedett el.

– *Ki volt akkor a megyei könyvtár igazgatója?*

– Kellner...

– *Bernát. Fogalom volt a könyvtáros szakmában.*

– Kellner Béla néven állami díjas könyvtáros volt. Ez a díj egyenrangú volt a Kossuth-díjjal.

– *Ebben az időben, 1968-ban jelent meg első verseskönyved Ez a vers eladó címmel a Magvető Új termés sorozatában. Ha kézbe vesszük, még az is kiderül, hogy 1600 példányban nyomták ki. Ha ma valakinek a verseit ekkora számban adnák ki, nagyon boldog lenne, mert bizony ma már 1600 példányban nem jelenik meg verseskötet. Elég érdekes kritika fogadta. Monostori Imre azt írja, hogy zajosan ellentmondásos volt a fogadtatása, biztos jele annak, hogy bátor és komoly tehetség hívta fel magára a figyelmet. „Győri László olyan első kötettel jelentkezett, amelyet csak dicsérő szavakkal szabad fogadni” – sarkította le véleményét a feltétlen elismerők nevében Demény Ottó. „Az Ez a vers eladó könnyelmű cím, elsietett kötet, sűrítve példázza mai költészetünk egyik súlyos és elterjedt betegségét, a nagyzóló kép-dühöt” – hangzott az ellenvélemény Vas Istvántól. Voltak aztán kritikusok, akik a legkényelmesebb megoldást, az elkötelezetlenséget választották. Meglátjuk mi lesz, nem írok róla sem neheztelőt, sem áradozót, kivárom, hátha csakugyan költő lesz belőle – nyilatkozott például Faragó Vilmos. Monostori Imre ebben az 1999-es Új Forrás-beli tanulmányában még annyit tett hozzá: Győri Lászlóból csakugyan költő lett. De most még az első pillanatnál tartunk, az első kötetnél. Emlékszel ezekre a kritikákra?*

– Hogyne emlékeznék, persze, hogy emlékszem, az első kötetről írott ítéletekre nagyon is jól emlékszik az ember. Előbb azonban hadd meséljem el röviden a könyv történetét. Bella István ajánlott be a Magvető egyik szerkesztőjénél, Vilmon Gyulánál. Az övét is ő gondozta. Nemzedékem sok társának segített, sokunk könyv-

vét szerkesztette. Nekünk egy kicsit legendás alak. Teljesen eltűnt, úgy tudom, hogy él, de ha igaz a hír, évtizedek óta már nem az irodalom környékén tevékenykedik.

– A Kosztolányi Dezső téren van egy autóbusz-pályaudvar, ott lakik.
– Most is?

– Egy-két éve huzakodtunk egymással, hogy mondja el a múzeumnak az emlékeit, hol ő nem ért rá, hol én nem értem rá, még mindig függőben van, de él¹, és bizony jó lenne, hogyha ő is megosztaná velünk az emlékeit.

– Vilmon sokkal több ígéretet látott ebben a könyvben, mint amennyi volt benne, igazat adok Vas Istvánnak, „elsietett kötet”, nem ülepedtek le bennem az érzelmek, a gondolatok, zaklatott évek lenyomata, túlságosan szabadon írtam ezeket a verseket, és hiába olvasták el többen is, sem én, sem mások nem látták meg azokat a kényes csomópontokat, amelyekre figyelmem kellett volna. Nagyon bántott Vas István bírálata, évekig szenvedtem tőle, úgy éreztem, kapóra jött neki, hogy végre kimérgelődheti magát egy fiatalon a többi helyett is. Hogy ráadásul kiemelt helyen, a *Népszabadságban* jelent meg, az még tovább rontotta a kedvemmet meg a renomémat. Demény Ottóé a *Kortársban*? Demény Ottónak nem volt akkora súlya. Vas István végül, persze, valami jót is látott benne, nem döngölt egészen a földbe. Egy-két helyen igazságtalan volt. Lisznyai Kálmánt emlegette. Hát ez azért fáj. Lisznyai?! Utána direkt szereztem egy Lisznyai-kötetet, attól sem lettem okosabb. Szerintem Vas is csak hírből ismerte Lisznyai Damót. Egy-két biztató mondata is volt, tetszett neki, leleményessége miatt, a következő kép: „*Én a földön nagyokat taszítóan / kalimpálok Hamletül a sziklán*”. És azt regélték, hogy amikor a Művészeti Alapba való felvételemet tárgyalták, ő volt az egyik, aki javasolt. Mindig akad, aki tud pletykákat, valaki ezt is elém hordta. Talán igaz is volt.

– Nem értem a „nagyzoló képdühöt”, amire hivatkozik. Mi volt az a nagyzoló képdüh?

– Vas István objektív lírájától teljesen távol áll a metaforákkal operáló vers. Elrettentő például említi a következő képet: „*A líra fölbozsdul, fölsajog: lányékom s a kolloid látomás*”. Erre a kolloid látomásra kapta föl a fejét. Meg tudnám magyarázni, ki tudnám mosni magam a vád alól, értelmezni tudnám a képet, de erre senki sem kíváncsi, a magyarázat csak rontana a helyzeten. Ingatom a fejem, lehajtom, és beismerem: a kép nem csak hogy túl van feszítve, de még nevetséges is. Noha, ismétlem, készen áll a magyarázat. Megütődött azon is, hogy a *hózentrágert hózentrág* alakban használom. Eltekintve attól, hogy kitűnő, immanens rím rá a *nadrág*, amivel a versben rímeltetem is, nem én találtam ki, nálunk így mondták, nálunk lekopott róla az utolsó szótag. A könyv legnagyobb hibáját azonban másban látom: a sötét, az oktalan, a szélsőséges indulatban, amely akkori érzelmeim tükré. Kiegyensúlyozatlan voltam, nem találtam a helyem, nem tudtam a körülöttem lévő világot megnyugtatóan felfogni és megmagyarázni. Vas István egyet dicsért bennem: a nyelvi erőt. Mivel ez az egyetlen hízelgő mondata, fel is idézem: „*Van ... ereje, indulata, nyelvi indítása, faluról hozott tárgyi tudása.*”

1 Azóta már meghalt.

– *A hátsó borító szövege a szerkesztőtől, Vilmon Gyulától származhat.*
– A szerkesztő, a lektor ajánlja a könyvet az olvasónak.
– „Az utca és a föld fia ő is – ez az ő te vagy –, mint már a fiatal József Attila; ugyanolyan otthonos a város peremén, a gyárkémények és füstös kiskocsmák világában, mint szülőföldjén, a falun.”

– *Így látta a huszonhat éves Győri Lászlót.*
– Ezek az üzlet, a kereskedelem, a reklám szavai. Egy kis fellengzősségért akkor sem mentek a szomszédba. Hogy milyennek látott, azt egyszer néhány esztendővel később a hetes busz hátsó peronján mondta el, amíg a Körtértől a Kosztolányi Dezsőig értünk. – Nagyobb ígéretnek gondoltalak, mint Bella Istvánt, de amikor elolvastam Vas István recenzióját, beláttam, tévedtem. Vas Istvánnak igaza volt: elsietett, átgondolatlan kötet. – Ekkor beszéltem vele először a kritika megjelenése óta, s ha véletlenül nem utazunk ugyanazon a buszon, sohasem tudom meg, hogy levette rólam a kezét, átadott a kritikák ítéletének, végezzenek velem, ahogy akarnak, én mosom kezeimet. Soha többet nem találkoztunk, későbbi könyveimet Keszthelyi Rezső szerkesztette.

– *Még egy mondat Vilmon Gyulától: „Verseiben egy ellentmondásokkal, lázadó szenvedélyekkel teli lélek keresi a harmónia, a kor által rárótt feladatokat őszintén vállaló tevékeny emberség útjait – félelem és megalkuvás nélkül.”*

– Nehogy elhidd! Ezt azért nem kell túl komolyan venni, a hatvanas évek végén bizonyos társadalmi, politikai konstellációban írta. Vajon mik lehettek azok a „kor által rárótt feladatok”? Üres szavak.

– *Elhiszem, hogy megalkuvás nélkül kerested a harmóniát, de hogy félelem nélkül? Ha nem is féltél, de tele voltál szorongással. Hosszú csöndek, hosszú csöndek éjszakája árnyékolta be költészeted, pályád egészét. De hát ne ugorjunk előre. Az első kötetről való beszélgetést egy-két onnan való verssel zárhatnánk le.*

– Nem szeretném.

– *Nem szeretném! Pedig éppen a címadó versre gondoltam.*

– Túl van írva. Mostani, új kötetembe kiszakítottam belőle egy részt, ami így is kerek egész. Mindet nem akartam elveszíteni. De nemcsak a vers van legömbölyítve, a címét, azt a kínos harsányságot is elveszítette.

– *Tehát akkor tekintsük pályakezdőnek!*

– Amit ebben a változatban már nem kell szégyellnem. Most a nyáron olyanokkal találkoztam, akik akkor tizenhét-tizennyolc évesek voltak, és legnagyobb meglepetésemre azt hallom tőlük, hogy az *Ez a vers eladó* nagy hatással volt rájuk. Csak irultam-pirultam, de bizonygatták, fantasztikus könyv volt. Na, gondoltam, ezt Fodor Andrásnak gyorsan fel kellene jegyeznie a naplójába!

– *Igen, a hatvanas években a fiatalok, az egyetemisták, a diákok versesköteteket is olvasnak. Hihetetlennek tűnik, mert ma nem olvasnak, tisztelet a kivételnek. Kövessük országját-*

ró útjaidat! Ismét északra indultál, Tatabányára, ahol aztán irodalmilag is gyökeret versz, mert az Új Forrás szerkesztőségébe kerülsz. Kinek a hívó szavára?

– Kicsit térjünk vissza még Kaposvárra! Éppen abban az időszakban, amikor ott éltem, indult el újra a *Somogy*. Az ötvenes évek elején alapították, néhány esztendeig egzisztált, aztán jó ideig szünetelt, éppen akkor támasztották föl ismét. Takáts Gyula nélkül, aki nemzedékének egyik legjobb költője volt, és akit én akkor nem becsültem a rangján, más ideáljaim voltak, Nagy László, Juhász Ferenc, Weöres Sándor magasságából és másságából néztem őt, egy kicsit provinciálisnak véltem. Ma már tudom, mekkora érdemei vannak, mennyire magasrendű az a költészet, amely teljesen természetközeli, de amellett mélyen filozofikus. Kaposváron nagy tekintélye volt, a polgári foglalkozások világában is, mert ő volt a megyei múzeum igazgatója, én meg csak egy kis könyvtáros voltam egy viszonylag nagy gépezetben. Egyidős volt apámmal, nem a kor okán, de egyáltalán nem tudtam közel kerülni hozzá, eléggé a háttérbe húzódott, eléggé rejtezett. Nem volt rá alkalom, hogy összeismerkedjünk, nem volt irodalmi élet, hiába próbálták föléleszteni. Voltak versírók, sokan jöttek oda hozzám, de nem volt összetartó erő. Mások kezében indult újra a *Somogy* című irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat; én kezdő ember voltam, nem emeltek be a szerkesztőségbe. Viszont amikor Tatabányára érkeztem, ott várták is, hogy segítsek. Sáránci József, a fő szervező, a spiritus rector, mindjárt bevont az *Új Forrás* munkájába.

– *Pezsgő élet közepébe kerültél.*

– Rám is számítottak, vagy mondjuk inkább úgy: énám is figyeltek.

– *Hogy kerültél oda? Hívtak?*

– Olvastam a *Népszabadság*ban egy hírt, hogy Tatabánya irodalmárokat akar letelepíteni, én meg komolyan vettem, azonnal írtam a megyei tanácsnak.

– *Tehát nem is a könyvtárt vetted célba.*

– Nem. A megyei tanácsnak írtam, és egyszer csak hívatott a kaposvári tanácselnök. Egy asszony ült mellette, bemutatkozott: a tatabányai városi tanács elnökhelyettese volt.

– *Érted jött.*

– Egyenesen, hogy lássa, ki ez az ember, nehogy valami destruktív irodalmárral ajándékozza meg Tatabányát. Előtte néhány hónappal tüntettek ki Kaposvár Város Művészeti Díjával. A városi tanács elnöke azt mondta: – Győri elvtárs, maga meg el akar menni? Itt akar hagyni bennünket, amikor éppen kitüntetjük? Ez a hála? Mondom: igen. Hát hogyne! Akkorra ugyan már volt egy egyszobás lakásom Kaposváron, de a tatabányai asszony azt mondta: – Egyszobás lakása van? Mi háromszobásat adunk. – Persze, hogy elmegyek. – Ezzel váltunk el, s be is tartotta a szavát. A helyi tanácselnök pedig, amikor néhány nap múltán a könyvtárba látogatott, és a könyvespolcok között egymásba szaladtunk, kifaggatott, azzal, hogy köztünk marad, mi a véleményem Kellner Bernátról, a könyvtárigazgatóról. Egy kicsit gyanakodtam, de néhány nem éppen hízelgő

mondatot csak elejtettem előtte. Első dolga volt beszaladni hozzá, s Kellner búcsúzóul számon kérte rajtam: ő is a hálára hivatkozott. Intelligens vadbarom volt, a padlóra terített. Akkoriban még nem volt írógépem, és egyszer hazavittem egy Erikát a könyvtárból. Hétfőn már kora reggel, jóval nyolc előtt vissza is cipeltem, még örültem is, nem vette észre Kellner. Mit ad isten, a legközelebbi értekezleten fölemeli a szavát: – Írógépet még Győri elvtárs sem vihet haza. – Az egyik nő, ki tudja, miért, azon nyomban beénekelt nála. A történethez adjuk hozzá a másikat: első verseskönyvem darabjait a Raoul Wallenberg utcában másoltam le a Ganzmávag Központi Könyvtárának ósdi, de még mindig szuperáló kis írógépén, amit Oláh Laci bácsi adott ide azzal: – Vidd haza, fiam, ha kész leszel, visszahozod. Oláh Laci bácsi csak egy szakiból lett könyvtáros volt, mégis emberségesebb ember, mint az állami díjas Kellner Bernát. Képzelted, hogy a tatabányai ajánlatra milyen szívesen ragadtam rá.

– *Ilyen meghívásra nem lehet nemet mondani. A szerkesztőség kötelékébe kerültél, vagy a könyvtárban is dolgoztál?*

– Nagyon lazán kötődtem a szerkesztőséghez, a megyei könyvtárban dolgoztam, csak később lettem névleg a kritikai rovat vezetője.

– *A könyvtárban összeállítottál egy bibliográfiát a verselemzésekből.*

– Könyvtári működésem egyik fénypontja, nagyon hasznos, még ma is forgatják. Amikor tíz évvel ezelőtt az Egyetemi Könyvtárban dolgoztam², a tájékoztató szobában ott volt a kézikönyvek között az én bibliográfiám is.

– *Beszéljünk a második kötetedről!*

– Előtte még Tatabányáról is kellene beszélnünk.

– *Persze, hiszen ott nyolc-kilenc évet töltöttél el.*

– Hetvenkettő február 7-én érkeztem a városba, s a bánhidi Rozmaring nevű fogadóban szállásoltak el egy-két napra, amíg nem találok valami albérletet. A Rozmaringban csak egy-két szoba volt, nem is hívták szállodának, csak Rozmaringnak. A régimódi fogadó nevet én ragasztottam rá abban a versben, amit még aznap este találtam ki. A Rozmaring után egy albérlet, egy szolgálati lakás következett, végül az ígéretbe, a háromszobás lakásba költöztünk még ugyanabban az esztendőben. A tatabányai Ifjúság utca 46.-ban nyolcvan november elsejéig éltem.

– *Ilyen hosszú ideig nem voltál sem Salgótarjában, sem Kaposváron.*

– Mindenki azt mondja, milyen csúnya város, pedig vannak nagyon szép részei, például Bánhida, amely régi kis tót falu, a mészköves Gerecse magaslik fölötte fehér sziklával, egy nagy barlangszáddal, a Szelim-barlangéval. Nyüzsgő város. Olyan élet folyt benne, mintha Budapest egyik külső kerülete lett volna. 1972 őszén a Népház, a bánya művelődési háza író-olvasó találkozóra hívott.

2 1990-től 1994-ig.

Csupa fiatal gyerek ült velem szemben, végighallgattak, aztán érdes kérdéseket tettek föl, egyszerűen nekem támadtak: miért jöttem el Kaposvárról, jóformán csak azt nem mondták, mi a csodát keresek én Tatabányán, amikor itt vannak ők. Nem értettem, de válaszoltam. Az est után körbefogtak, s kiderült: egyrészt a féltékenység beszélt belőlük, másrészt próbára akartak tenni. Ezzel aztán össze is barátkoztunk, még most, harminc év után is a híveim. Ezek a hosszú hajú beat-fiatalok nagy életet éltek, az úgynevezett ifjúsági klubokat saját hasznukra fordították. Zenét hallgattak, tekerőfociztak, csocsóztak, söröztek, költőket láttak vendégül és verseket írtak. Faludi Ádamból kitűnő költő és prózaíró lett. Nemigen ismerik, de az nem számít, attól még kitűnő író, költő.

– *Lassan elérkeztél ahhoz a ponthoz, hogy már te fedeztél fel húszéves tehetségeket.*

– Inkább csak segítettem őket, mert például Faludi Ádámot akkorra már megjelentette az Új Forrás. De volt, akinek a verseit én juttattam el az Új Íráshoz, Kakuk Tamáséit, aki később egy időre felhagyott a költészettel.³

– *Televíziós lett?*

– A helyi televíziónál dolgozott. Nemrég találkoztam vele, azon morfondírozik, hogy kiadja majd a verseit.

– *Tizenkét év csönd után 1980-ban megjelent a Tekintet című verseskötleted, ismét a Magvetőnél. Ekkor már megváltozott az élet, a példányszámot nem tették közzé belső megállapodás vagy intézkedés következtében. Keszthelyi Rezső volt a felelős szerkesztője. Kardos Györggyel, a kiadó igazgatójával találkoztál?*

– Nem. Értem én, hogy miért kérdezed: a könyvkiadás nagyhatalmú, kettős arcú figurája volt, egyrészt liberális, másrészt hithű kommunista, akinek a következő lépését sohasem lehetett tudni. Halála után egy emlékkönyvet adtak ki róla, sokan leírták róla: barátom. „*Hát meghaltál, barátom, de fáj!*” – körülbelül ezekkel a szavakkal búcsúztatták. Nekem nem volt az, csak a kiadó láthatatlan igazgatója, mert a kiadóhoz, a Magvetőhöz hű maradtam, gondoltam, ugyanannál köszörelőm ki a csorbát. Tizenkét esztendőbe telt, mire a *Tekintet* a könyvesboltokba került.

– *Ebből a kötetből azért már csak felolvasol nekünk valamit!?*

– *A Naplót választom.*⁴ Mit olvassak még fel az utókornak? *Levél egy költőhöz.*⁵ Akkori lelkiállapotomat fejezi ki. Egy költőismerősöm ugyan magára vette, de önmegszólító vers, ugyanis nem tartozom azok közé a kivételesek vagy szerencsések közé, akik örökké hisznek önmagukban.

3 Az elmúlt években két verseskötve is megjelent.

4 Ezen a helyen a vers természetesen nem tud elhangzani, még ide sem iktatom, aki kíváncsi rá, elolvashatja a *Tekintet*ben.

5 És akkor felolvastam.

– *Monostori Imre azt írja, hogy ez az első rejtélyes évtized az életedben, a „csendes évtized”, a hetvenes évek. Ahogy megfejt, nemcsak a Kilencek, az egész nemzedék, negatív élményeivel, tapasztalataival, a közösségi eszmények, a közösségi normák bomlásával, pusztulásával van összefüggésben. Mi történt veled, mi volt ez a gyötrelmes állapot?*

– Csendes évtized volt. Kaposváron alig termett valami. A hétköznapiakban látszólag jól megvoltam, szellemileg viszont elég kopáran éltem.

– *Magánéletbeli válság is ért?*

– A végén már az is hozzájárult, de az már csak a legutolján, ennél fontosabb: nem találtuk meg egymást a várossal, kopott csavarmentes volt, nem tudtunk egymásba kapaszkodni. Tatabányán kezdtem el újra verseket írni. Az én saját válságom egész nemzedékemével függött volna össze? 1968, a „Prágai tavasz”, a nyugati diákmozgalom, az én nemzedékemet is szíven ütötte; Rózsa Endre még verset is írt a lázadó fiatalokról. Sokaknak vízváltó volt 1968. augusztus huszadika. Az intervenció után nem hittek többé a szocializmusban.

– *Némiképpen elbizonytalanodtak.*

– Vagy elbizonytalanodtak, vagy szembeszálltak vele. Lassan elkezdődött az a folyamat, amelynek a végén a demokrata ellenzéki mozgalom áll, amelynek résztvevői a hatvanas évek közepén-végén először balra fordultak, aztán maoistákból demokratikus ellenzékiekké váltak. Nekem hatvannyolc nem volt vízváltó, nekem, aki átéltem ötvenhatot, hatvannyolc nem mondott semmi újat. Ötvenhat sem sikerült, miért győzött volna hatvannyolc? Nem változott a világtörténelmi helyzet. Legfeljebb egy ország ismét kinyilvánította a szocializmus mellett, a Szovjetunióval szembeni ellenszenvét, ami persze fontos mérőszám volt a végső összeomlás útján.

– *Tizenkét év után.*

– Egyfelől a NATO, másfelől a Varsói Szerződés, a Szovjetunió. Mi változott volna? Hogy bomlott volna ki a „Prágai tavasz”? Nem lepett meg, hogy leverték, a módja szomorított el. A Szovjetunió alattomos volt, kegyetlenül ravasz, miniket is bevont, hogy ne egyedül viselje a felelősséget. Ez az álnok modor volt az egyetlen, ami nagyon megdöbbentett. Az ötvenhatos Magyarországot használták fel a hatvannyolcas Csehszlovákia ellen. Ötvenhat novembere miatt elég hitetlenül, hidegen, mérsékelten figyeltem a hírekre. Emlékszem, volt egy kollégám, az egész tavaszt, az egész nyarat hevesen izgulta végig, diadalmas illúziói voltak, mindennap hozta a legújabb híreket, egyik szebb volt, mint a másik, én meg csak a csomópontokra figyeltem, szégyelltem magam, hogy az események nem tudnak magukkal ragadni.

– *Ezekben az években úgy érezted, hogy nincs mit megírnod?*

– Egyszerűen nem voltak élményeim. Nem volt mozgatóerő, hideg szélcsend ült bennem.

– *Nem tudtál a világgal megbékélni.*

– Nem csak megbékélni nem tudtam, azt sem tudtam, hogy megbékéljek-e, szemben álljak-e vele. Annak tulajdonítottam, hogy szűk vidéken élek. Takáts Gyula is Kaposváron lakott, de ő velem ellentétben otthon érezte magát benne, az a világ a saját világa volt, a szülőföldje, polgári foglalkozását tekintve is megtalálta benne a helyét, évtizedekig a megyei múzeum igazgatója volt; engem az a világ hidegen hagyott: mint világ, mint létem szellemi, érzelmi kerete egyáltalán nem érdekelt.

– *De nyilván kísérleteztél.*

– Nem jutottam túl a kísérletezésen, amit írtam, vérszegény volt. Ami keveset, most is megvan. *Gyűjtőfogház* címen raktam őket össze. Büntetésüket töltik.

– *Néha bele-belepillantasz.*

– És akkor újraírom őket. Kiveszek belőlük egy-egy gondolatot, és egészen mássá alakítom őket.

– *Ebből kiderül, hogy nem annyi versed van, jóval több, mint amennyi a könyveidben megjelent.*

– Sokszorosan.

– *Beszélgessünk még egy kicsit a Kilencekről, hiszen az első pillanattól kezdve végigkísérte életedet az ő jelenlétük. Egy kis miniportrét kellene adnod mindegyikükről. Mi kötött össze benneteket? Kezdjük Utassy Józseffel, vagy akivel te akarod.*

– Péntek Imrével kezdem, aki eredetileg Molnár Imre volt, csak az ugyanilyen nevű műfordító és költő miatt meg kellett változtatnia a nevét. Ezerkilencszázhatvan telén elsős egyetemisták voltunk, farsangi estet rendeztek a kollégiumban. Ezzel is, azzal is beszélgettem, vele is szóba elegyedtem, elmondtam, magyar–filozófia szakos, de nem ez volt az érdekes, hanem az, hogy kibújt a szög a zsákból: szintén verseket ír. Fölmentünk az emeletre, és már hoztuk is őket. Még most is emlékszem az egyikre, amit akkor megmutatott: „*Sokan meghaltak, meséli anyám...*” Legutolsó könyvébe bele is válogatta. Azóta vagyunk jó barátok, negyven éve. Nyugtalan személyiség, kilóg közülünk, persze, mindenki a maga módján kilóg a sorból. Groteszk, urbánus, aki nyugati emigráns költőkkel tart kapcsolatot, az avantgárd költészet egyedül őt érintette meg. Talán ő volt közöttünk a legolvasottabb, mindenestre az egyik legtájékozottabb.

– *Önálló egyéniség, a szellemi társulás autonóm része.*

– Nagy szervező, aki mindig mindenkivel szóba tud elegyedni, nagyon jó kapcsolatteremtő képessége van. Elég későn jelentkezett az irodalomban, de nem is nagyon forszírozta, nem foglalkozott vele, majd eljön az ő ideje is. A többiek közül Utassy Józsefet ismertem meg a leghamarabb. Népművelés szakra járt, egy évvel alattam, holott egy évvel korábban született. Volt egy egri csoporttársam, egy könyvtáros estre ő hozta el közénk. A műsorban Utassy is fellépett. Kiállt a dobogóra, s nagy pátozzsal deklamálta a címet: *Ballada Tatáról, a Hat Alma Tsz hatalmáról*. Szünetet tartott, és elordította magát: Bumm! Mindenki összerezzen, és

s mire a tsz-elnök hatalmaskodásai véget értek, fájt az oldalunk a nevetéstől. Így ismerkedtem meg vele. Első verse, egy négysoros, azt hiszem, 1962-ben, az *Új Írás* fülén jelent meg, az üzenetek között. U. J.-nek üzenték, hogy az efféle költemények ideje lejárt, egyébként is klapancia, szörny, semmi más. Hogy az olvasók okuljanak, rögvest közölték is: „Nekünk utat / Kelet mutat, / ezért ugat / ránk a Nyugat.” Hogy a lap miként vehette komolyan Utassy csínyből beküldött versét, az rejtély. Amikor Farkas László jóval később felfedte magát mint a lapszéli üzenetek írójának személyét, nagyot derültünk, csóválta a fejét, hogy dőlhetett be Utassynak. Ez volt tehát Utassy Dzsó első fellépése a magyar irodalomban. Egyébként első igazi verse a *Kortársban* jelent meg, s nekem akkor – mivel az *Új Írásban* én már debütáltam – olyan tekintélyem volt, hogy az öntörvényű Utassyt rá tudtam venni, hogy ne két s-sel és y-nal írja a nevét, hanem plebejus alakban, egy s-sel, i-vel Jókay–Jókai Mór példája járt az eszemben, amikor ezt a merényletet elkövettem ellene. Neve ebben a formában soha többé nem szerepelt. Lassan a kollégiumban, és a Koczkás Sándor vezette alkotóköriben összegyűlt a társaság. Mindegyiket nagyon tehetségesnek tartom, de igazából egy forrta ki magát (a sorsát), Utassy József. A többiek nem tudták igazán kiteljesíteni önmagukat. Magamat is beleértve. Oláh János, Mezey Katalin, Péntek Imre versei eléggé némák, alig törődnek velük, Konczek József nem tudott levegőhöz jutni, eddig nem adták ki egyetlen verseskönyvét sem⁶, Kiss Benedek, Rózsa Endre, Kovács István több figyelmet kapott, de Utassy milyen messze, milyen magasan van hírből-névben hozzájuk képest.

– *És mi lehet ennek az oka?*

– Egyikőjük sem járhatta végig a maga útját, költészetük nem mehetett át szerves, organikus, belső fejlődésen. Egy jó verset egyetlen kép, egyetlen gondolat, egyetlen sor miatt elutasítottak, anélkül, hogy tudta volna az ember, mi az igazi ok: politikai, ideológiai vagy esztétikai. A Kilencek még legtöbbit az *Új Írásban* publikáltak, ám ott sem voltak úgy otthon, mint ahogyan a két háború közt otthon lehettek néhányan legalább a *Nyugatban*. Nem közvetlen tapasztalatból mondom, hiszen a szerkesztőségben csak hatvanhatig kopogtattam be néhány-szor, utána vidéken éltem, abból következtetek rá, hogy egyikőjüktől sem hallottam: úgy fogadják a szerkesztőségben, mint aki hazajár.

– *Nem tehetségbeli okai voltak.*

– Nem. Konczek Józsefnek is voltak meg persze vannak is nagyon szép pillanatai. És van egy szép, érdekes, archaizáló elbeszéléskötete, a *Damó*, amire a kutya sem figyelt föl.

– *Volt, aki lapszerkesztő, könyvkiadó lett, például Mezey Katalin, Oláh János. Kovács Istvánról még nem beszéltél.*

– Kovács Istvánt nem ismertem az egyetemről, három évvel alattam járt, nem is laktam vele egy kollégiumban, csak később találkoztunk. Azokra a megbeszé-

⁶ Később nem is egy megjelent.

lésekre, amelyeken az *Elérhetetlen földet* összeállították, a legritkább esetben, jó, ha egyszer-kétszer utaztam csak fel, nélkülem szerkesztették. Kaposváron éltem, az antológia nekem kisebb élmény volt, mint a többieknek.

– *Rózsa Endre?*

– Kicsit távolabb állt tőlem, Péntek Imrével ellentétben másokkal nem tudott annyira kapcsolatot teremteni. Jóban voltunk, írt is rólam, de nem leveleztünk egymással, nem kerestük egymással különösebben a találkozást.

– *Visszafogott volt?*

– Igen, komoly fiú, férfiú, de én sem tudtam vele szemben igazán feloldódni. Az *Élet és Irodalomban* 1960-ban Dezséry László írt egy jegyzetet a keszthelyi Helikon-ünnepségről. A dunántúli középiskolások vehettek rajta részt, több tárgyban vetélkedtek, de ami engem érdekelt, az az, hogy verspályázatot is hirdettek minden évben. Alföldi lévén nem indulhattam rajta, de amikor észrevettem, hogy írnak róla, kíváncsian vettem bele magam a cikkbe. Dezséry néhány versből a neki tetsző részeket idézte, például a pécsi Rózsa András két sorát mint nagyon ígéreteset: „*Csukott pillám alatt / szemembe hunyitalak*”. Annyira megfogott, hogy még most is emlékszem rá. Ez a Rózsa András 1960 őszén mint Rózsa Endre mondott verset a Ménesi úti kollégium rendes évi felolvasóestjén. Még csak elsős volt, és máris a nagyok, Búzás Andor, Ágh István, Győri D. Balázs, Baranyi Ferenc között lépett fel! Megsemmisítő módon hatott rám. Hol vannak az én verseim attól, hogy én is közöttük lehessenek! Nagy tisztelettel néztem föl rá, és hiába kerültünk egy társaságba, jó barátságba, ez a tisztelet öntudatlanul, akaratlanul mindvégig megmaradt bennem.

– *Konczek József?*

– Egy évfolyamra jártunk, mikor-mikor egy kollégiumban laktunk, hol igen, hol nem, ahogy szórtak bennünket a szélbe. Magyar–oroszcsozakos volt. Még most is emlékszem elsős korunkból az egyik estre: álltunk a lépcsőházban, a korlátra könyököltünk, hátra léptünk, elindultunk, újra visszatértünk, mert még mindig sorolta Szabó Lőrinc Tyutcev-fordításainak hibáit. Valószínűleg szemináriumi dolgozatot készített belőle, s azon frissiben muszáj volt közölnie valakivel a fölfedezéseit. Sokat beszélgettem vele, tudni kell róla, ugyancsak beszédes fajta, annyira, hogy még belőlem is kihozta a beszélő embert.

– *Mezey Katalin?*

– Egy évvel alattam járt magyar-népművelés szakra Kiss Benedekkel, Oláh Jánossal és Utassyval. Nagyon szép lány volt, szép, és éppen olyan barátkozó természet, mint Péntek Imre. Emlékszem, felbukkant a Bartók Béla úti kerti kocsmában is, a nevét elfelejtettem, szálloda épült a helyén, a Bukarest⁷, ahová a nagyfiúk jártak: Baranyi Ferenc, Balogh Elemér meg a többiek. Színjátzó volt az Egyetemi Színpadon, mozgékony életet élt, azt mesélte, nem nézte jó szemmel

⁷ Ma már az is megszűnt.

az apja, még meg is pofozta, kollégiumba menekült előle, de egy idő múlva mint pesti lakosnak kitették a szűrét, erre írta: „Az egész magyar egyetemnek / nem értem egy hatod szobát.” Gyorsan férjhez ment, Tatabányára költözött, de mire én odakerültem, elvált, és már újra Pesten élt. Ki kopog egyszer a kaposvári ablakomon? Kati. Egy bolgár úton összeismerkedett Z. Zsolttal, a szomszéd házban lakó fiúval, és meglátogatta. Mesebeli este volt: Mezey Kati odavarázsolódik az égből, odapottyant Zsolt is, Gábor is, aki tizenkilenc évesen akkor fejtette meg frissiben Gárdonyi Géza titkosírását, s bejárjuk a várost. Gáborék kicsi, alacsony házában vagyunk, aztán Zsoltéknál grogot iszunk, Zsolt reggelre olyan zákányos szegény, hogy a szülei azt sem tudják, hogy ugráljanak körülötte. Kati ilyen volt: hol itt, hol ott villant föl. Ha Gyulára mentem, a gyulai festőnő, Koszta Rozália volt régi barátja, jó ismerőse, ha Bécsbe mennék, ott gabalyodnék bele egy Mezey-szálba. Nem csoda, hogy elég hamar indult el a pályán; első verse húszéves korában jelent meg az *Élet és Irodalomban*. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a közvetlensége miatt közölték, szó sincs róla, csak azt, hogy volt bátorsága bekopogni a szerkesztőségbe, ami kevésbé jellemző a többiekre. Ne beszéljek a többiek nevében: nekem nem volt.

– Oláh János?

– Az antológia címadó versének a költője. Az *Elérhetetlen földet az Új Írás* tette elénk 1962 tájékán. Mi, többiek még sehol sem tartottunk, kivéve Mezey Katit, akinek egy verse – mint említettem – már fölbukkant az *Élet és Irodalomban*. Hogy is kezdődik Oláh elégiája? „*Itt lakom a barna sisakos dombok oldalán, / mint egy ezüstbaltá, olyan fehér a házam. / Kint esik az eső: az ágak között / meg-megbotlik, csontjai lehullanak a földre.*” És a vége? „*... a domboldal száraz füvei közül / néztük a robogó fellegetet.*” A latin nyugalom, a klasszicizáló hang teszi gyönyörűvé. Sajnos a szép kezdetet nem követte szép folytatás, kiteljesedés. Mintha az *Új Írás* lemondott volna róla, úgy emlékszem, alig-alig emelkedett föl benne egy-egy Oláh János-vers. Nekik abban az időben Baranyi Ferenc kellett; őt, igen, őt szinte számról számra közölték, ajnározták, Oláhról levették a kezüket, cserben hagyták. Oláh somogyi származék volt, nagyberkiek voltak a nagyszülei, ők már valahol Pesten, a soroksári úton laktak, egyszer a hatvanas évek végén, Kaposvárról jöve felkerestem. Panellakásban éltek, de a legnagyobb szoba a fiúé, Janóé volt. Egy hatalmas asztal állt a közepén, körben gyönyörű, praktikus, asztalos készítette könyvespolcok támaszkodtak a falnak, s két vadonatúj, csikorgó bőrfotel karmolta a parkettát. Látszott, a család neki, a fiúnak él, mindent megadnak neki, a költőnek. Akkor kezdte írni első regényét, s én egészen elhúltam tőle: regényt ír! Csodálattal néztem föl rá. A regény jóval később, tíz évre rá, 1977-ben jelent meg *Közel*, folytatása pedig *Visszatérés* címmel 1979-ben. Makacs, szigorú ember, arcán olyan vonások, mintha örökké szenvedne, egyre szikárabb és egyre konokabb. A társaság egyik ideológusa, ítéletei nem tűnnek ellentmondást, önfejű, megkeseredett ember, minden könnyedség, humor hiányzik belőle. 1989-ig, a rendszerváltozásig dzsúdóoktató volt, a népművelés szakkal nem tudta, meg nem is akarta megkeresni a kenyerét, állandó konfliktusai támadtak a művelődési házak igazgatóival, a fenntartókkal, 1989 után (mintegy kárpótlásul) művelődésiház-

igazgató lett Máriaremetén, később az Írószövetség lapjának, a *Magyar Naplónak* a főszerkesztője több pályázati cikluson keresztül⁸, sőt egy kiadót is létrehozott mellette, az adta ki *Piros a vér a pesti utcán* című ötvenhatos versösszeállítást úgy, hogy ő maga kért föl erre a munkára.

– *A Kilencek hogyan vélekedtek a Hetekről?*

– Volt, akit be akartak vonni az *Elérhetetlen földbe*. Bella István azonban azt mondta Utassynak, hogy én már túl vagyok az ilyesmiken. Másról nem tudok. Egyébként majdnem mindegyikkel személyes kapcsolatunk volt, egyikünknek ezzel, másikunknak azzal, Kiss Benedeknek Buda Ferencsel mint földinek a földivel, mind a ketten a kecskeméti *Forrás* költői voltak, Bella Istvánnal nekem az egyetemi évek alatt, Serfőzővel Péntek Imrének, akivel egy szerkesztőségben dolgozott Miskolcon, a *Napjainknál*. Az összefüggéseket nem ismerem teljes egészében, de bizonyára több is akadt. Ők azonban már eggyel följebb álltak, nem az út kezdetén tartottak, mint mi.

– *Más szándékú összetartozás jellemezte őket.*

– A miskolci Kabdebó Lóránt hozta őket össze utólag. Antológiát szerkesztett a verseikből. A Kilenceket nem kellett egybeszerkeszteni, együtt voltunk a Ráday utcai kollégiumban, ahol patkányok járkáltak az ablakunk alatt, egy életet éltünk. A gyűjtemény természetes következmény volt.

– *Mikor ültetek össze legutóbb?*

– Most pénteken, Oláh János hatvanadik születésnapján. Hogyha én el nem feledkezem róla, akkor teljes létszámban együtt lettünk volna; egyedül én hiányoztam, mert eltévesztettem a napot.

*

– *2002. december 12-én folytatjuk beszélgetésünket a Petőfi Irodalmi Múzeum stúdiójában. Mielőtt beültünk ide, egy 1919-ben készült filmhíradórészletet néztünk meg az előtérben Ady Endre temetéséről. Mindössze fél perc volt. Kértem, hogy te is nézd meg, és te azonnal beleegyeztél. Gondolom, nem pusztán az érdekesség kedvéért, hanem az Ady Endre iránti tisztelet miatt is. Mit jelent számodra Ady költészete, egyáltalán egyénisége, személyisége?*

– Amikor gimnazista voltam, József Attilába szédültem bele, Adyt később olvastam el, azt hiszem, hogy nem a fiatalság költője, hozzá több türelem, több tapasztalat kell, az ő költészete sokkal bonyolultabb és sokkal összetettebb, mint József Attiláé. Novelláiból csak néhányat olvastam, Angyal János még egyetemistaként egyszer az összeset átbújta, lelkesen mesélte, milyen remek elbeszélései vannak. Rajongását nem tudom osztani, kissé fásasztanak. Vajon mi lenne most Ady Endrével, mit csinálna, írna-e, nem írna-e cikkeket, amelyekben kikel a világ

⁸ Egészen haláláig, 2016-ig.

ellen, s lenne-e hely, ami befogadná. Költőkre nincs szükség. Adyhoz visszatérve: nem volt rám elementáris hatással.⁹

– *Nem véletlenül kérdezem, nemcsak a filmélmény miatt, hanem azért is, mert a Tiszatáj 1986. évi 4-es számában Vasy Géza Laposkúszás című könyveddel kapcsolatban azt írja, hogy Győri László igen fontosnak tartja az irodalmi hagyományt, gyakran készít variációkat klasszikus versekre. Nagy a rájátszások száma, József Attila, Csokonai és Arany mellett Apollinaire, Szimonov is helyet kap. Mit szólna ehhez tizennyolc év távlatában?*

– Volt egy korszakom, amikor én is parafrázisokat készítettem, ez azonban nem mindig az irodalmi hagyomány tiszteletét jelenti, valamilyen cél érdekében is elő lehet venni egy klasszikus verset, kiindulópontnak tekinteni, felhasználni saját önös mondanivalóm megemelésére. Ezek a posztmodernség előtti hódolat jegyében születtek, akkor is, ha nem tudtam, hogy posztmodern dolgot művelek. Nem a klasszikusok tisztelete, ellenkezőleg, a klasszikusok előtti tisztelet felbomlásának a jegyei, amelyben nem is a klasszikusok az érdekesek, hanem a klasszikusokat éltetőik. Áttételes művelet: egy verset bomlasztok fel, miközben egy ideológiát repesztek meg, már amennyire lehet. Emlékszem arra a komor hangulatra, amely ezeket a verseket kiváltotta belőlem. Nem a klasszikusokról, énrólam van szó. A parafrázis világosan elkülöníthető a hódolattól. József Attila-parafrázisom (*Van káposztánk görbe krumplink / piszkosan élünk s meghalunk mind*) keserű, Arany Jánosról írott versem tiszteletadás a költő előtt.

– *Még Vasy Géza tanár úrnál maradván: „Feltűnő az ironikus, a szatirikus, a groteszk hangvétel térnyerése.” Így igaz?*

– Különösen abban az időtájtban. Amikor az ember fanyarul látja a dolgokat, csorbának látja maga körül a világot, akkor maga is csorba, ironikus verseket ír. Amikor az ember nyugodt, akkor az iróniát kevésbé használja.

– *Ez az életfilozófiád? Persze nem lehet különválasztani a költői magatartást az ember életfilozófiájától.*

– Hogyha külön lehetne választani, akkor baj volna, akkor nem lenne őszinte a vers, a versnek pedig őszintének kell lennie, habár az is igaz, amit egy tanulmányban olvastam valamikor, talán a hatvanas években, hogy az őszinteség nem esztétikai kategória. Nem, de a versnek magából az emberből kell kinőnie. Az olvasó megérzi, hogy belülről áramlik-e vagy sem.

– *Régebben fájdalom, rosszkezd, kilátástalanság jellemzett, de legújabb verseid olvasván azt látom, hogy a kiúttalanságot már magad mögött hagyta.*

– Igen, úgy gondolom.

– *Még egy másik kritikusi megjegyzés nyolcvannégyből. Treuer Mária 1985-ben a Forrásban szintén a Laposkúszásról szóló recenzióban azt írja rólad, hogy „nem*

⁹ Később igen.

mondja ki a feloldó igét e könyvében sem, ismét a hiányokat, a fájdalmakat beszéli ki, költői válságával még nem birkózott meg, ezért az üres bölcselkedés helyett a becsületes magatartást még mindig a kérdező, kétkedő, a továbbhaladás útját kijelölő tagadásban látja.”

– Ez a régi kritikai beszédmód ma már nem jelent semmit. Ugyan mi lenne a feloldó ige? Mit kellene feloldani és miért? A költői válság emlegetése ma már szintén értelmezhetetlen.

– *Egyébként legutóbbi könyvedbe több, a Laposkúszásban megjelent verset is beválogattál, például a Ferenczy Béni: Petőfi című verset. Itt, a Petőfi Irodalmi Múzeumban illik megkérdezni, mikor és hogyan írtad?*

– Ferenczy Béni Petőfi-szobrát innen, a múzeumból ismerem, itt állt az egyik lépcsőfordulóban. Amikor huszonhat éves voltam, egy téli napon Gyulán jártam, hatalmas hó fődte, ott láttam a szobor egyik bronzba öntött változatát. A kardját letörték, állt árván, kard nélkül, pusztá kézzel, mert valaki arra járt éjszaka, és szórakozásból letörte, mint egy semmirevaló tárgyat. Nem azonnal, utána két év múlva írtam. Nemcsak Petőfiről, nemcsak az Alföldről, hanem a pusztító, zsarnoki magatartásról. Ez az attitűd csak azt fogadja el, ami azonos önmagával, ami fölemelkedik, ami más, kíméletlenül letöri.

– *Áchim Andrást, Szántó Kovács Jánost.*

– Ady Endre magyar ugarát láttam viszont. Mit csinál a magyar ugar? Lehúzó, altat, befed.

– *Egy kicsit még térjünk vissza a Kilenckekre, mert úgy érzem, hogy az irodalomban is fontos, hogy tartozzunk valahova. Az Elérhetetlen föld előszavában azt írja Nagy László, hogy „Fiatalkorukban, ha fölrepülni rajban akarnak, az néha törvényszerű pillanata az irodalomnak. Az ilyen vállalkozás túl azon, hogy létezőek szövetsége, új szemlélet, újfajta költői értékek rámutatása kell hogy legyen. Csak ilyen igénnyel olvassuk verseiket, de sugaras karriert ne jósoljunk nekik bármennyire közel állnak hozzánk.”*

– Valóban nem várt bennünket „sugaras karrier”, talán még Utassy József karriere volt a legsugarasabb, abban az értelemben, hogy folyamatosan jó, egyre jobb verseket írt, és elég hamar kitűnt, ő lett a legismertebb költő miközülünk, ösztöndíjat kapott Bulgáriába – egyébként Kiss Benedekkel és Rózsa Endrével együtt –, antológiákat állíthatott össze, antológiákban szerepelhetett, de más értelemben az ő útja se volt sugaras egyáltalán, pedig megérdemelhetette volna. Így viszont nem romlott el.

– *Egyáltalán egy költő útja lehet...?*

– Nem lehet, de van rá példa.

– *Hová juttat egy költőt a karrier? Mit jelent a karrier a költészetben?*

– Nem lehet folyton fönt lenni a tetőn.

– *Kertész Imre karrierje, hogy most megkapta a Nobel-díjat, hát az karrier.*
– De hány nem karrieres író volt előtte! És ha történetesen nem kapja meg a Nobel-díjat, akkor nem csinált karriert? A karrier végül is a művekben van. Persze a kinyilvánított karrierről beszélsz. A karrier nehéz kérdés. Jó néhány költő karriert futott be, és aztán lezuhant, az érték, az érdem, a karrier két különböző dolog.

– *Ha ma összegyűlik annyi versed, hogy egy új kötet telne ki belőle, mi történik? Kezdődik a kálvária, mert nincs rá pénz, nincs hozzá kiadó, nincs hozzá papír satöbbi, ennek ellenére nagy nehezen végül mégis csak megjelenik, de nincs, aki megvegye, nincs, aki megrendelje, nem kapsz érte tiszteletdíjat, kapsz érte húsz vagy ötven példányt, elosztogatod a barátaidnak.*¹⁰

– Százat.

– Százat? Az már egészen jó tiszteletdíj.
– Nem megyek sehová, ha találkozom egy kiadóval, megjelenik, ha nem, nem járok utána. Kilencvenötben például találkoztam egy kiadóval...

– *A Ferenczy Könyvkiadóval.*

– Álkönyvkiadó, amely volt is, meg nem is, egyébként tiszteletdíjat is kaptam tőle. Tavaly pedig egy régi jó ismerősöm, a tatabányai megyei könyvtár vezetője, a főleg Németh Lászlóval foglalkozó irodalomtörténész, tudós Monostori Imre szólt, hogy hatvanadik születésnapom évében kiadná a verseskötetemet, tartotta is a szavát, sikerült is annyi pénzt szereznie, hogy nemcsak kiadta, hanem még tiszteletdíjjal is megtette, mert azt mondta, én is elvárom, hogy megbecsüljék a munkám, hogyne adnék neked honoráriumot: megdolgoztál érte.

– *Egyébként nagyon érdekes ez az összeállítás, bár még nem akarok beszélni róla, mert még lenne egy-két tisztázatlan kérdés. Kilencvenötben a Skandalum című köteted jelent meg. A te példányod van nálam, ebben a Lenkey János című vers elé ceruzával egy hiányjelet írtál. Mit jelent ez a hiányjel?*

– A ciklus címe, amelynek első verse a *Lenkey János, Európa fölfedezése*, miközben nincs benne az *Európa fölfedezése* című vers. A hiányjel erre utal. Nem kaptam korrektúralenyomatot, sok egyéb mellett ez a hiba is benne maradt.

– *Filológiai érdekesség. Viszont a Lenkey János nemcsak a tartalomjegyzékben szerepel, a szövege is benne van a könyvben.*

– Dokumentum.

– *Alatta egy dátum: 1849. augusztus 27.*

– Az aradi vértanúkról kiadtak egy kétkötetes gyűjteményt, ez a vers Lenkey kihallgatási jegyzőkönyvéből állt össze. Néhol szabadon, néhol szó szerint, de főleg kötetlenül idézek belőle. Annnyira megragadott az a mondat, mely szerint Lenkey János nem is hallott egy Petőfy Sándor nevű *újdondásról*, akinek a neve

¹⁰ Ma sem változott a helyzet.

ráadásul ipszilonnal van írásba foglalva, hogy arra késztetett: egy prózaversben foglaljam össze a jegyzőkönyvet.

– *A mondat pontosan így hangzik: „Arról nincs tudomásom, hogy egy Petőfy Sándor nevű újdondász verset írt volna rólam.”*

– Bizonyára volt róla tudomása, csak szépen elhallgatta.

– *Egyébként Mohai V. Lajos azt írja rólad, hogy „A Skandalum-ban örömteli meglepetésként veszedelemtől mentes költészet van jelen, ekképp az elmozdulás könyve, sőt abban a tekintetben még inkább, hogy a Győri-féle ihlet működését kezdettől övező kételyt is oldotta. A Skandalum versei nemcsak, hogy saját legjobb szintjére hozták fel a költőt, de líra mélyében rejlő klasszicizálódás felé is eltolták a kiteljesedő művész hangsúlyait.”*

– Mit szóljak ehhez a néhány szép sorhoz? Nagyon örültem ennek a kritikának.

– *És ráadásul a Kritikában jelent meg, egy rangos folyóiratban. Egy másik vélemény a Lyukasórából. Vasy Géza írta: „Győri László létértelmezésének fő képzetkörei a természet, az idő és az élet, ezeket egy olyan jelentésmezőbe helyezi, amelyben hol az egyik, hol a másik vonatkozás hangsúlyosabb, de bármelyiket is emeli ki, érezni körülötte az egészet.”*

– *Egyre jobb kritikákat találok rólad, rosszak nincsenek sehol.*

– Hátha az új könyvemről is jókat fognak írni.

– *Volt mostanában olyan kritikusi vélemény, ami rosszkedvűvé tett, és úgy érezted, hogy méltánytalanság ért?*

– Hála istennek nem volt.

– *A kilencvenes évek közepén a Kutyafocióval tettél egy kis kirándulást a gyerekversek világába. Kéttucatnyi vers, nagyon szépen illusztrált kötet; a kiadó Urbán Tibor rajzaival egészítette ki a verseidet. Váratlan lépés.*

– Ennek az az előzménye, hogy a *Napjainkban*, valamikor a hatvanas évek legvégén, néhány gyerekversem jelent meg, mert készítettek egy összeállítást gyerekeknek, amelybe Serfőző Simon tőlem is kért verseket, és akkor arra az alkalomra írtam néhányat. Serfőző Simon most mint a Felsőmagyarország Kiadó vezetője emlékezett rá, és megkérdezte, hogy nincs-e egy könyvre való gyerekversem. Dehogy nincs! Ugyanis a nyolcvanas években elég sokat írtam, az *Új Tükör* gyerekrovat-vezetője, Szepesi Attila mindig szívesen fogadta őket, így aztán egyre szaporodtak. Nekiültem, és jó néhány hónapot még dolgoztam rajtuk.

– *Ritmusuk, dinamizmusuk van, zenei elemekre épülnek.*

– Kettőt meg is zenésítettek belőle. Az egyiket a Kaláka, a másikat pedig a pécsi Szélkiáltó.

– Szinte kínálja a ritmusa, hogy a zene hullámhosszán is megjelenjen. Ezeket nagyon vidám hangulatban vethetted papírra.

– Persze. De ez hosszú évek termése, egy olvasó honnan tudná, hogy otthon a fiókban gyerekkorod verseket őrzök.

– Most, hogyha hat év múlva Serfőző Simon ismét azt mondaná, hogy adj néhány gyerekkorod verset, akkor egyszerűen megint kihúznád a fiókot?

– Kihúznám most is, hátha van ott még valami, de elég nekem két sor is. Ha kérnek tőlem, akkor abból a két sorból is el tudok indulni.

– Két héttel ezelőtt, amikor befejeztük a beszélgetést, távoztodban átadtad Bizonyos értelemben című legújabb kötetedet, ami szinte még magán viselte a nyomdagép melegét, merthogy néhány nappal azelőtt jelent meg Monostori Imre sorozatszerkesztő keze alatt az Új Forrás Könyvek 36-ik darabjaként. A tatabányai megyei könyvtár volt a gondozója. Versek 1964-től 2001-ig. Olyan rémisztő, hogy a kezdő és a befejező évszám között harminchét év a különbség. Harminchét év, egy egész életpálya húzódik meg a kettő között. Nagyon nehéz egy viszonylag karcsú, 240 oldalas könyvet úgy összeállítani, hogy ebben a majdnem négy évtized termése összezsúfolódjon. Mi volt a rendezői elv? Miért vállalkoztál arra, hogy vissza is tekintsz, meg a legújabb versekből is válogassz?

– A hatvanadik születésnap elég fontos határkö. Mivel lehetőséget kaptam arra, hogy összeállítsak egy könyvet, úgy gondoltam, hogy egy kis válogatást, egy kis összefoglalót készítek. A terjedelmet azért megszabta a pénzügy, ami a kiadóm rendelkezésére állt, tehát túl vastagot nem lehetett, de mégis válogatott szerettem volna. A rendező elv egyfelől a minőség volt, a minőség ítélete, másfelől pedig az, hogy úgy tűnjön, mintha egy epikus művet, egy regényt vennél a kezébe. Egy olvasmányt szerettem volna összeállítani, amelynek az egységeit asszociációk kapcsolják egybe. Az asszociációs módszertől néha eltértem, és bevágtam egy-egy idegen, mégis odakívánczó részt is, hiszen mégsem előre megszerkesztett epika, a mozaikból mindig hiányoznak kockák, a lyukakba nem lehet utólag verset írni, de ennek ellenére egy regényképet szerettem volna az olvasók meg magam elé tenni. Mostanában megjelentek néhány hasonló korú költőtársam, hatvanévesek, összegyűjtött versei. Az összegyűjtöttséget olyan komolyan gondolták, hogy valóban összes versüket belevették, mégpedig azonos módon, ahogy annak idején papírra vetették őket, nem dolgoztak, nem finomítottak, egy sort sem változtattak rajtuk, tehát szentnek, szent szövegeknek tartják – lapoztam elképedve a könyveket. A gyöngébbeket sem hagyták ki, a vesszőhibákat sem javították ki. Én más elvet követtem; hogyha száz vagy kétszáz lappal bővebb válogatásra lett volna is mód, akkor sem nagyon tágitottam volna rajta, a vesszőhibákat meg végképp nem hagytam volna bennük, mert az ember nem szent tehén. Én legalábbis nem tartom magamat annak, miért is tartanám. Még élek, életében pedig nem válik azzá az ember.

– Ami a regényszerűséget illeti, szerintem a kísérlet sikerült, mert leányomtól hazafelé menet – ez az út harminc percig tart az Újpest végállomástól a Határ útig –, és A célnál, az első versnél kezdtem, és amikor a Határ úthoz érkeztem, a száztizedik oldalnál csuktam

be, és közben egyet sem hagytam ki, pedig általában úgy szoktam verseskötetet olvasni, hogy ide-oda belenézek, és azt a verset keresem, azt az egyet, amelynél fogva az összeset meg tudom érteni.

– Köszönöm, igazán nagy dicséret.

– Nem sebtében, nem sietve, egyre nagyobb figyelemmel, könnyedén koncentrálni, élvezettel követtem a gondolatmenetedet az alatt a harminc perc alatt. Vettem az üzenetedet, ezzel igazolom, amit az imént mondtál. Először az időrend logikáját kerestem benne, de az nem vált be, például van olyan versed, amelynek a végére oda van írva, hogy 1973-tól 2001-ig írtad, s egy 1985-ös és egy 1964–1992-es dátumú közé van ékelve.

– Több vers után két időpont szerepel; az első évszám a első kísérlet időpontja, közben mindig elő-elővettem és igyekeztem továbbvinni, de nem sikerült, vagy kevésbé sikerült, elégedetlen voltam vele, majd egyszer véglegesítettem, ennek a gesztusnak az időpontját rögzíti a második évszám. A második évszám nem a vers halálának az időpontja, nem azt jelenti, hogy addig élt, béke poraira, hanem az utolsó forma keletkezésének az időpontja.

– Az elmúlt évtizedben mintha jobban odafigyeltél volna a történelemre, például *A film című versre* gondolok, amely ötvenhatról szól.

– Nagy hatással volt rám, hogy az Ötvenhatos Intézetbe kerültem, történészek közé. A történelmet mindig nagyon szerettem; előző beszélgetésünkön mondtam is, hogy igazából talán ezt a szakot kellett volna választanom. Történészek között dolgozom, és történelemkönyvek között élek, történelemkönyveket vásárolok, dolgozok fel, ami előbb-utóbb meg is érint. *Lenkey János* című versem, amelyről az imént beszélgettünk, egy korábbi időszakomból való, bizonyíték arra, hogy a történelem már az intézet előtt is izgatott. Bizonyos történelmi csomópontokat, persze csak spontán módon, megpróbálok rögzíteni. Ad abszurdum: minden vers a történelmet rögzíti. Néha szinte már afelé hajlok, hogy én is lábjegyzeteket írjak a verseim alá, mint a történészek. Némely költőnk műveli is, én azonban máshogy képezem, de hiába képezem máshogy, formailag ugyanolyan lenne, s még az a látszat vetülne rám, hogy én is magamra öltöttem ezeknek a költőknek a modorát, pedig ettől a sorozatmodortól éppen sorozat volta miatt idegenkedem, ebbe a láncreakcióba nem szeretnék belekeveredni, az én lábjegyzeteim történelmi igazítások lennének, a formai azonosság azonban visszatart.

– Jó lenne, ha főleg az újabb versek közül egyet-kettőt felolvasnál.

– A 116-ik oldalról olvasom el a *Stichomythiát*.¹¹ Színpadai műszo: két szereplő pengét vált.

– Szópárbaj.

– Igen, az. Mielőtt felolvasom, elmondom azt a filológiai apróságot, hogy minden második sor kurzívval van szedve, amelyek Vas Istvántól származnak, tehát

11 A vers tehát a *Bizonyos értelemben* című könyvem 116. oldalán olvasható.

Vas Istvánnal folytatok párbeszédet. Nem vitatkozom, párbeszédet folytatok vele.

– *Miért Vas István sorait húztad elő a párbeszédhez?*

– Vas István bírálata örök fájdalmam, a múltkor felidéztem. Amikor később újra elolvastam, a maró savban már a jót is észrevettem, volt benne egy kis bizonytalanság, egy-egy szikrát is látott fölgyullanni, az első pillanatban viszont egyedül a rosszat éreztem. Már elmondtam, de a vers miatt megismétlem.

– *Most már megbocsátasz neki.*

– Nemcsak, hogy megbocsájtom, hanem már meg is köszönöm.

– *Mit jelent a cím, a Bizonyos értelemben? Miért pont ezt a címet választottad a sok közül?*

– Nem akartam ünnepélyeset, de nem akartam túl egyszerűt, túl kopogósat sem. Elkezdtem írni egy verset, amit aztán végül kidobtam, abban szerepelt a *bizonyos értelemben* szókapcsolat, és abban a pillanatban úgy éreztem, hogy ez kell nekem, ettől nem tágitok. Utána még hónapokig gondolkodtam: jó ez? nem jó ez?, de annyira belém ivódott, hogy megmaradtam mellette. Lebeg, valami bizonytalanságot tükröz, egy kicsit talányos. Jó címet találni nagyon nehéz, kiváltképpen egy verseskötetnek nagyon nehéz. Van egy friss Nobel-díjas cím, a *Sorstalanság*, ilyen címet nem lehet egy verseskönyvnek adni.

– *Választhattad volna valamelyik versed címét is könyvcímnek.*

– Nem akartam. És nem is kell. Ady óta ciklusokba szokták rendezni a verseket, ettől is el akartam térni, mert úgy képzeltem, epikai mozzanatot viszek bele, hogy mintegy regényszerűen, egyvégtében, folyamatosan kerüljön az olvasók elé.

– *Jut eszembe, a cím okán egy pillanatra térjünk vissza az Elérhetetlen földhöz. Kinek az ötlete volt az antológia erős címe?*

– Nagyon sok változat volt rá, nagyjából ismerem őket, noha én akkor vidéken éltem, nem voltam ott a címadási vitán, egészen elképesztő javaslatok merültek fel, nagyon gyerekesek is, ám végül Oláh János klasszicizáló versének a címét kölcsönözték.

– *Az előbb Nagy Lászlót csak érintettük, a bevezető miatt említettem a nevét. Volt-e kapcsolatod vele?*

– Egyszer-kétszer ültem csak vele egy társaságban, messziről elérhetetlennek látszott, de amikor mellette ültem, nagyon közvetlen volt.

– *Ha megírsz egy verset, kinek mutatod meg először?*

– A feleségemnek.

– *És?*

– Másnak nem.

– *Adsz a véleményére, kritikai megjegyzésein elgondolkodsz.*
– Mindjárt le lehet mérni, észre lehet venni, valami hibázik, valami csorba. Néha nagyon mérges vagyok, hogyhogy ez a jó vers nem tetszik neki, de utána csak elgondolkozom rajta.

– *Most, amikor ezt az eszmecserét rögzítjük, a Sorstalanság sikerének az árnyékában beszélgetünk; tegnapelőtt volt a Nobel-díj átadása, Kertész Imre vehette át Stockholmban. Kíváncsi vagyok a véleményedre, hogyan látod 2002 decemberében a magyar irodalom és a magyar költészet helyzetét a világban, itthon és a határokon túl, és mi lesz a jövője? Te mint a kortárs költészet képviselője, hogy érzed magad?*

– Erre nem tudok egészen pontosan és kimerítően válaszolni, én ugyanis nem vagyok benne a nagy irodalmi folyamatokban, nem volt részem külföldi ösztöndíjakban, nem éltem kint Németországban, Európában, már csak azért sem, mert egyetlen idegen nyelvet sem beszélek, sőt a magyar irodalom folyamatában sem vagyok benne. Hallom, hogy a magyar prózának milyen sikere van Nyugat-Európában, és vannak költőtársaim, akik hozzák a hírt: verseskötetemet jelent meg németül, franciául. Nagyon szerencsés dolog, hogy a magyar költészet, egyáltalán a magyar irodalom egybeolvadt, nincs határ a Dunánál, nincs határ Szeged alatt, nincs határ a Partiumnál, a Fertő vizénél, egységes lett a magyar irodalom. Ugyanúgy olvasunk ma egy erdélyi költőt, mint egy magyarországit a magyarországi lapokban, ami rettenetesen jó dolog, egy erdélyi poeta természetes módon lép fel a magyar nyilvánosság előtt a folyóiratokban, a könyvkiadóknál, egy egyszerű olvasó nem is tudja, hogy erdélyit olvas. Jó dolog, hogy a pozsonyi Kalligram az egyik legjobb magyar könyvkiadó, nagyon fontos újdonság, ebben már európai uniósok vagyunk.¹²

Arra bizony nem tudok válaszolni, hogyan áll az irodalom helyzete, nem ismerem az új olvasásfelméréseket, de ahogy járok-kelek a világban, azt látom, hogy az aranybetűs könyvek dömpingje van, a villamoson olyan könyveket látok egy-két utas kezében, amelynek a címlapján cirádás, domború aranybetűk vannak, mintha vakoknak készültek volna. Abszolút tájékozatlan vagyok, sejtelmem sincs, ki az a Lőrincz L. László, ki az a Robin Cook, az a Stephen King, pedig a könyvtárakban is az ő könyveiket, az eufemisztikusan sikerkönyveknek nevezett könyveket keresik a nálam sokkal jártasabb olvasók.

– *Az úgynevezett diszkontokban is őket árulják, még hozzá nem is olcsón.*
– Mégis őket veszik és olvassák, a könyvtárakban külön polcon tartják, és csak egy hétre kölcsönzik a szokásos négy héttel ellentétben. Ugyanakkor tegnap azt hallottam a rádióban, hogy Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye 200 ezer példányban fogyott el.

– *Azonnal mondom: két nappal ezelőtt este a híradóban elhangzott, hogy mintegy 140 ezer példányban már kinyomtatták, és most újabb példányok készülnek az Alföldi Nyomdában, és rövidesen 200 ezer példányban fog megjelenni. Egy órával később a másik*

¹² Magyarország csak 2004-ben lépett be az Európai Unióba.

csatornán, a másik híradóban szó szerint azt mondták, amit te mondtál az előbb, hogy eddig 200 ezer példányban fogyott el. Nem tudom, hogy a kettő közül melyik az igaz, de hát az a 60 ezer valami örületes differencia, amikor egy verseskönyv 500–1000 példányban jelenik meg. Ebben a 200 ezerben nem 200 ezer olvasásra éhes személy van; fültanúja voltam annak az esetnek, mikor valaki bement egy könyvesboltba, és kért két példányt a Sorstalanságból. Nagyon jó, mondta az eladó, még tud segíteni, mert három van összesen, erre gyorsan a harmadikat is elvitte, mint az utolsó kiló cukrot, mert hátha jó lesz valakinek. Bocsánatot kérek Kertész Imrétől, a Nobel-díjastól, de néha úgy tűnik, mintha kilóra vásárolnák a könyveit, hogy mindenkinek jusson belőle.

– Biztos el fogják olvasni, ha már annyi pénz kifizettek érte...

– 1980 forintot.

– Két kopott csavargó beszélget a hatos villamoson, kérdezi az egyik: – Mit szólsz hozzá, Kertész Imre Nobel-díjas lett. – Ki az a Kertész Imre? – Még azt se tudod? – Erre a másik azt mondja: – Én csak Hemingwayről hallottam. – Kertész Imréről nem? – Nem. – Akkor most halljal róla tőlem!

– Ugyancsak egy könyvesboltos ismerősöm mesélte, hogy Kertész környékén egy hete már elcsendesült az izgalom, de tegnapelőtt, amikor bejelentették, hogy ma veszi át a Nobel-díjat, újabb roham kezdődött.

– Ha kézbe veszek egy verseskönyvet, amit egy harminc–negyven közötti fiatal írt, tehát, aki már nem is olyan fiatal, és megnézem a bemutatkozást, a hírverést a hátoldalon vagy a fülszövegben, azt látom, hogy annak a harminchárom évesnek már tíz könyve jelent meg, gyakran évenként, kétévenként megjelenik egy-egy könyve. Elképesztő, hihetetlen. Habzsolni akarják a megjelenést: akkor vagyok költő, ha állandóan forog a nevem. Hihetetlenül hajszolják a sikert, és kevesen jutnak el az igazi sikerhez. Az Egyetemi Könyvtárban, a Széchényi Könyvtárban megmarad a könyvem, majd el lehet olvasni, és aki kíváncsi rá, irodalomtörténész, az el is fogja olvasni, másra úgysem lehet számítani, a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárának a vezetőjére lehet számítani, a barátaimra lehet számítani, néhány költőtársamra, de a fiatalok nem fognak olvasni, azt sem tudják, hogy a világon vagyok, de bele kell nyugodni, nem szabad megsértődni. A költészet a helyére kerül. De még Kertész Imrere visszatérve. Egyszerű a képlet: Kertész egy pillanatra sztárrá vált, és ma az a sikeres, akiből sztárt csináltak. Kemény, kegyetlen a televízió, a rádió, az újság világa.

– Fogadd elismerésül: te a tökéletességre való törekvés jegyében teszed a dolgod, rád aztán valóban nem lehet azt mondani, hogy csak akkor éreznéd magad sikeresnek, hogyha az elmúlt közel negyven év alatt közel negyven verseskötetet tettél volna le az asztalra. Kilencvenkettőben, épp tíz esztendeje József Attila-díjat kaptál, egyetlen elismerésed, ami az irodalmi díjakat illeti.

– Győrben Radnóti-díjjal, nem a fődíjjal, egy mellékdíjjal, de Radnóti-díjjal tüntettek ki.

– *A te igazi kitüntetéseid a könyveid. Hatvannyolcban az Ez a vers eladó, tizenkét évvel később, 1980-ban a Tekintet, négy év múlva a Laposkúszás, tizenegy év múlva a Skandalum, a következő évben a Kutyafoci, és hat évvel később itt a legújabb, a Bizonyos értelemben. Sok vagy kevés? De közben mindig dolgoztál a régieken is, meg az újakon is.*

– Keveset írtam, múltak el úgy üresen évek, hogy egyáltalán nem írtam vagy nem fejeztem be semmit. Bele kell nyugodnom, hogy nem vagyok profi. Milyen értelemben? Olyan értelemben, hogy nem szűkölök azért, hogy újra meg újra megjelenjek, hogy állandóan feltűnjek a folyóiratokban, mert dolgozom, mert van munkahelyem, és szeretem is, amit csinálok. Szeretek könyvtáros lenni, szeretek másnak valamit odaadni, szeretek egy könyvet beszerezni tűzön-vízen át, épp úgy értelmet ad az életnek, mint a versírás. *Nem kell költőnek lenni minden áron*, ahogy Vas István írta lemondólag, persze egy szomorú időszakban, amikor természetesen költő szeretett volna lenni minden áron. Álmodjanak a fiatalok, én már nem álmodom, de megtaláltam a helyemet, tudom nagyjából, hogy hol van, hogyha ennél sokkal többre vágnék, akkor azt hiszem, az nagyot horzsolna rajtam.

– *Amikor december 31-én gyertyát gyújtasz, és hatvanegyedik esztendőd küszöbén várod az éjfélt, mi jut majd eszedbe, mit vársz a holnaptól?*

– Erre nem tudok túl költőien válaszolni. Mi jut eszembe? Most ennek a könyvnek a sorsa izgat¹³, ezt dédelgettem eddig a legjobban, tehát azt várom a jövő évtől, hogy megemlékezzenek róla. Jó lenne írni más is, nem csak verset¹⁴, egyáltalán nem érzem úgy, hogy még ne lenne rá időm. Várom, hogy a fiam elvégezze az egyetemet, sikerüljön elindulnia. Hogy a lányaimnak szép élete legyen. Nagy, fellengzős dolgokra nem gondolok, lehet, hogy baj, de én nem gondolkodom folyton költői módon. Verseket írok, jó, mondják, hogy költő, aki verset ír, s én a magam módján természetesen tökéleteset szeretnék írni, de úgy, hogy közben nem járok a fellegekben, de nemcsak a fellegekben, még a lépcsőkön sem.

Még egy József Attila-díj nagyon-nagyon jólesne, de az a rejtett összefüggéseken múlik.

13 A *Bizonyos értelemben* címűről beszélek.

14 Később írtam is, mint ahogyan a bevezetőben említettem.